

POLITOLOGICKÁ REVUE

CZECH POLITICAL SCIENCE REVIEW

2 / 2016

RADEK BUBEN A KAREL KOUBA

Poměrné zastoupení, velké obvody a přísně vázané kandidátní listiny

LUKÁŠ TICHÝ

Energetické vztahy mezi EU a Ruskem v kontextu liberalizačního diskurzu

JAN ČAMBORA A PAVEL DUFEK

Teze o přelítí v participativní demokracii: Empirická relevance a normativní udržitelnost

JAROSLAV BÍLEK

Mezi demokracií a autoritářstvím: Krátké zastavení nad novějšími příspěvky ze světa hybridních režimů

POLITOLOGICKÁ REVUE

Redakční rada /

Jan Němec (šéfredaktor), Štěpán Drahokoupil (výkonný redaktor)
Ladislav Cabada, Vladimíra Dvořáková, Vlastimil Fiala, Vít Hloušek, Michal Kubát,
Zdenka Mansfeldová, Jan Outlý, Blanka Říchová, Lukáš Valeš, Milan Znoj

Redakční okruh /

Marek Bankowicz (Krakov), Peter Bugge (Aarhus), Seán Hanley (Londýn),
Petr Kopecký (Leiden), Alenka Krašovec (Lublaň), Kevin Deegan-Krause (Detroit),
Darina Malová (Bratislava), Françoise Mayer (Praha), Jacques Rupnik (Paříž),
Dieter Segert (Vídeň), Jacek Sroka (Vratislav), Tom Thieme (Chemnitz)

Časopis vychází dvakrát ročně (léto, zima).

Cena jednotlivého čísla 150 Kč, celoroční předplatné 300 Kč.

Objednávky předplatného /

www.cspv.cz/index.php/cz/politologicka-revue/online-objednavka

Časopis vychází od roku 1994, od roku 1995 procházejí rukopisy
oboustranně anonymním recenzním řízením.

Informace pro autory / www.cspv.cz/index.php/cz/politologicka-revue

Časopis je poskytován redakcím časopisů International Political Science
Abstracts – Documentation Politique Internationale a The Central
European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH) a databázím
EBSCO Political Science Complete, C.E.E.O.L. a ProQuest Political Science.
Politologická revue je dále indexována v mezinárodní databázi ERIH Plus.

Vydává Česká společnost pro politické vědy

Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

www.cspv.cz

E-mail: nemecj@vse.cz

Grafické řešení / Lenka Prokopová | designed by Le

Tisk / SWL – ofsetová tiskárna, Středohorská 549, Praha 10

Časopis vychází s finanční podporou Akademie věd ČR.

Evidenční číslo periodického tisku MK ČR E 6999

ISSN 1211-0353

Articles

- Radek Buben and Karel Kuba* / Proportional Representation,
Large District Magnitude and Closed Lists 5
- Lukáš Tichý* / The EU–Russia Energy Relations
in the Context of the Liberalization Discourse 43

Research Notes

- Jan Čambora and Pavel Dufek* / The Spillover Thesis in Participatory
Democratic Theory: Empirical Relevance and Normative Defensibility 75

Review Articles

- Jaroslav Bílek* / Between Democracy and Authoritarianism:
A Short Reflection on the Newest Contributions
in the World of Hybrid Regimes. 103

Reports

- 123

Book Reviews

- 127

Stati

- Radek Buben a Karel Kouba* / Poměrné zastoupení,
velké obvody a přísně vázané kandidátní listiny 5
- Lukáš Tichý* / Energetické vztahy mezi EU a Ruskem
v kontextu liberalizačního diskurzu 43

Konzultace

- Jan Čambora a Pavel Dufek* / Teze o přelítí v participativní demokracii:
Empirická relevance a normativní udržitelnost 75

Recenzní stati

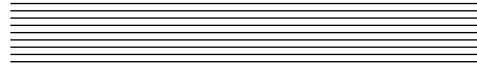
- Jaroslav Bílek* / Mezi demokracií a autoritářstvím:
Krátké zastavení nad novějšími příspěvky ze světa hybridních režimů 103

Zprávy

- Anika Metelková* / Zpráva z konference:
Festival demokracie v Hradci Králové 123

Recenze

- Lukáš Valeš* / Jan Rataj a Miloslav Martínek:
Česká politika 1848–1918 127
- Miroslav Mareš* / Michal Klíma:
Od totality k defektní demokracii. Privatizace a kolonizace
politických stran netransparentním byznysem 130
- Vladimír Naxera* / Karel B. Müller:
Češi, občanská společnost a evropské výzvy 133
- Jan Němec* / Karel Kouba:
Personalizace voleb a demokracie v Latinské Americe 135

Poměrné zastoupení, velké obvody a přísně vázané kandidátní listiny*

Radek Buben a Karel Kouba**

Abstract /

Proportional Representation, Large District Magnitude and Closed Lists

Choosing the type of electoral system in new democracies has become a contested issue for social scientists as well as for political actors. Contrary to the state of public debate on the issue, the article advances the position from a multidisciplinary standpoint (political science, historical sociology, and economics) that proportional representation with large districts and closed lists performs better on a variety of key indicators. We review recent literature on the performance of electoral systems especially in the post-communist and Latin American democracies. The article identifies the centripetal theory of democracy as a normative basis for our institutional prescriptions and discusses how distinct types of political representation relate to the debate on electoral systems. We focus especially on four main concerns commonly associated with proportional representation (the rise of “extremist” parties, government instability, party system deconsolidation, and corruption and clientelism). Contrary to much of the public debate on electoral systems, we conclude that further steps towards personalization (by opening lists or reducing district magnitude) are not advisable.

Keywords /

democracy, electoral systems, Latin America, post-communist countries, proportional representation

* Tento článek vznikl v rámci projektu UK PROGRES 9 „Historie - klíč k pochopení globalizovaného světa“ a projektu grantové soutěže Univerzity Hradec Králové. Autoři děkují anonymním recenzentům za připomínky.

** PhDr. Radek Buben, Ph.D., Středisko ibero-amerických studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Hybernská 3, 110 00 Praha 1. E-mail: radek.buben@ff.cuni.cz; Mgr. Karel Kouba, M.A., Ph.D., Katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové. E-mail: karel.kouba@uhk.cz.

Úvod

Debata o volebních systémech zahrnuje několik součástí společenských věd: komparativní politologii, politickou sociologii, politickou teorii i historickou sociologii. Zde vycházíme z kombinace jejich přístupů a závěrů. Cílem je nabídnout nejenom analytický a deskriptivní, ale též preskriptivní pohled na volební systémy. Předkládaný článek je tak jednou z možných podob pronetické politické vědy (Flyvbjerg, 2001). Tato debata, někdy zasazená do širší diskuze o institucionální podobě celkového politického systému, se opakovaně vrací i v českém kontextu.

Náš článek, napsaný v době dekonsolidace českého stranického uspořádání, je příspěvkem do akademické, ale i společenské rozpravy. S ohledem na její částečně nutně normativní charakter jsme si vědomi, že diskuze o tom, který volební systém je lepší, nemá smysl, pokud není zasazena do širšího rámce, zahrnujícího samotné modely a koncepce demokracie jako takové (viz třeba Katz, 1997).

V naší studii se hlásíme k tzv. centripetálnímu modelu demokracie (Gerring & Thacker, 2008). Ten podle nás nejlépe kombinuje následující pozitivní kritéria: efektivní a současně inkluzivní (nejspíše koaliční) vládu, depersonalizovanou a neklientelistickou politiku, založenou na disciplinovaných a programaticko-ideologických stranách, a udržitelnost a koherenci nastavených politik orientovaných primárně ve prospěch celé politické kolektivity. Klíčovou součástí tohoto modelu je poměrný volební systém s velkými volebními obvody a přísně vázanými kandidátními listinami. Takový volební systém dle nás nejlépe naplňuje ideál výkonné, odpovědné a současně inkluzivní vlády. Náš argument stojí na premise, že jakákoli personalizace volebního procesu a existence malých volebních obvodů (menších než 10 poslanců) zvyšují vnitrostranické soupeření, oslabují vnitřní koherenci stran a znesnadňují udržitelnost paktů mezi nimi. Taktéž povzbuzují budování klientelistických a lokalistických vazeb, jež narušují prosazování kolektivně zaměřených politik, a v konečném důsledku snižují funkčnost a efektivitu demokracie. Většinové volební systémy a systémy personalizované považujeme z hlediska výše uvedených kritérií za nevhodné.¹

Česká republika se v posledních dvaceti letech stále více blíží decentralizovanému modelu demokracie. Zatím posledním krokem v tomto směru bylo zavedení přímé volby prezidenta. Sílicí vlivy krajských a lokálních politických elit, váha jednotlivých poslanců a jejich lokalistických vazeb, nízká stranická disciplína, korupce a klientelismus a z toho plynoucí dekonsolidace stranického uspořádání, to vše jsou dle nás důsledky tohoto posunu. Zavedení více personalizovaného poměrného volebního systému, nebo dokonce systému většinového (ať už jednokolového, či dvoukolového), by dané jevy jenom posílilo.

Předkládaný článek je tedy empiricky i teoreticky založeným vysvětlením výhod, jež přináší poměrné volební zastoupení s přísně vázanými listinami a velkými volebními obvody. Nejprve představujeme centripetální model demokracie. Dále se zabýváme obecnými kritérii hodnocení volebních systémů a debatami, jež se ohledně nich vedly a které se týkaly typu a charakteru reprezentace, síly radikálních stran a pádů demokracií, stability vlád,

fragmentace stranických systémů (disciplinovanosti stran a konsolidace stranických uspořádání) a také vlivu na korupci a klientelismus. Naše teze empiricky dokládáme zkušeností nových latinskoamerických a postkomunistických demokracií.

V článku budeme obhajovat tezi, že poměrné zastoupení s velkými obvody (minimálně 10 poslanců) a s přísně vázanými listinami je vhodným volebním systémem. Jedná se částečně o reakci na převažující stav české politické a odborné diskuse, v níž převládá opačný názor. Obhajobu zavedení většinového systému či reforem snižujících velikost volebních obvodů a zvyšujících personalizaci volebních systémů předkládá stále více politických aktérů, občanských a podnikatelských iniciativ. Iniciativa „Přímá volba poslanců 2014“ navrhovala zavedení většinové volby, protože dosavadní volební systém představuje podstatu negativních jevů ve společnosti (korupce, nezodpovědné chování a arogance politiků) (Přímá volba poslanců, s. d.). Podnikatel Karel Janeček postavil svou rozsáhlou mobilizační kampaň „Pozitivní evoluce“ na programovém základě vysoce personalizovaného semiproporčního dvoumandátového systému.

Převažující postoje politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně jsou podobné. ODS tradičně obhajovala zavedení většinového systému, podobně jako Úsvit přímé demokracie s návrhem na většinovou volbu v jednomandátových obvodech.² Předseda hnutí ANO 2011 rovněž deklaroval zájem na zavedení většinového systému s poukazem na to, že „*Kdybychom měli většinový systém, tak by to určitě urychlilo vyjednávání a měli bychom stabilnější vládu.*“ (Svobodová, 2013). Stejný postoj vyjadřuje i bývalý předseda TOP 09 (EuroZprávy.cz, 2014). Mezi stranami zastoupenými ve sněmovně obhajují ponechání poměrného zastoupení tradičně pouze ČSSD, KSČM a KDU-ČSL. Prezident Miloš Zeman navrhuje razantní snížení velikosti obvodů a vysoce personalizovaný systém založený na panašování (Ihned.cz, 2013).

V české politologii nepanuje shoda ohledně vhodné formy volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. Část badatelů preferuje více personalizované, méně proporční či malými obvody charakterizované volební systémy. Své výhrady proti poměrnému zastoupení Miroslav Novák shrnuje takto: „*Striktní proporcionální reprezentace usnadňuje silnou fragmentaci a polarizaci, pomáhá antisystémovým stranám, zdržuje utváření životaschopného stranického systému, ztěžuje dosažení vládní stability a může vést k paralýze a k impotenci politických institucí.*“ (Novák, 1998: 141). Navrhuje proto výrazné snížení velikosti volebních obvodů a úpravu dělitele pro převod hlasů na mandáty (zavedení Imperialiho dělitele) (Novák, 2013: 126). Jako kritérium pro výběr vhodného volebního systému navrhuje Tomáš Lebeda ohled na vládní stabilitu a argumentuje, že výrazné snížení velikosti volebních obvodů (na pětimandátové) by stabilizovalo české vlády (Lebeda, 2000). Michal Kubát upřednostňuje přechod k absolutně většinovému dvoukolovému systému s ohledem na to, že napomáhá utváření většin v parlamentu, umírňuje ideologickou polarizaci a vytváří přímý vztah mezi voliči a kandidáty (Kubát, 2013: 92).³ Jiní autoři naopak chápou poměrné zastoupení jako vhodnější alternativu (Charvát, 2013: 185; Koubek, 2013: 178). Mezi preferovanými variantami českých politologů jsou i různé modifikace poměrného systému, jako

ta s jediným celostátním obvodem, avšak s fixním bonusem mandátů pro vítěznou stranu (Kopeček & Havlík, 2008). Část české diskuse o volebních systémech se obhajobou poměrného zastoupení vrací k argumentům jeho prvního českého obhájce, mladočecha Karla Sladkovského, z roku 1875 (Kouba, 2014).

1 / Typy demokracií a poměrné volební systémy

Nejprve představíme náš výchozí model demokracie, tedy centripetální vládnutí, které následně zasadíme do diskuse o hodnocení volebních systémů a typech odpovědnosti a reprezentace v demokracii. Konkrétní, tedy reálně existující demokracie (Schmitter, 2011) jsou vždy svým způsobem hybridem, ve kterém je lidová vláda mírněna protimajoritárními prvky (Plattner, 2010: 85), resp. kompromisem mezi dvěma principy, ať už je zveme konstitucionalismus a populismus (Mény & Surel, 2004: 42), liberalismus a demokracie (Macpherson, 1978; Mouffe, 2005: 52–53), nebo konstitucionalismus a elektoralismus (Wigell, 2008: 243). Jde o kompromis mezi dvěma typy odpovědnosti: horizontálním a vertikálním (O'Donnell, 1994; O'Donnell, 1998). Podstatná část západní politické tradice (např. Montesquieu, Madison, von Hayek) vychází z teze, že demokracie znamená především limitovanou vládu, která je horizontálně silně kontrolovaná a potenciálně blokovatelná mocným a dvoukomorovým parlamentem, řadou decentralizovaných orgánů a ústavní justicí. Vláda je zde orgánem potenciálně škodícím svobodě, právům menšin a demokracii obecně.

Gerring a Thacker (2008) označují tento způsob vládnutí jako decentralismus. Jeho základním stavebním kamenem je – kromě decentralizované státní struktury, přímé volby prezidenta (většinou přímo prezidencialismu), bikameralismu a nekongruentních voleb – také většinový či personalizovaný volební systém. Obecně zde tedy převažuje odpovědnost horizontální nad odpovědností vertikální. Autorita je v takovém případě omezena, zatímco multiplikace a časové oddělení různých voleb, doplněné o decentralizaci, mají zvyšovat inkluzi.

Jiná část západní tradice však považuje právě silnou centralizovanou vládu, legitimizovanou lidem, za nejlepší nástroj ochrany demokracie před nevolenými orgány, které blokují realizaci kolektivních cílů společnosti (Hobbes, Bodin, Bagehot, Wilson). Gerring a Thacker nazývají tuto tradici jako centralistickou a její nejvýraznější ztělesnění spatřují ve Velké Británii 19. a 20. století, tedy v tom, co bývá definováno jako westminsterský model (viz Lijphart, 1999). Faktický unikameralismus, silná většinová vláda, čistě formální moc nevolené hlavy státu, absence mocné regionální samosprávy, a hlavně centralizované a disciplinované programatické strany, jsou ukázkou tohoto modelu, vyznačujícího se vysokou mírou autority. Horizontální odpovědnost je v daném uspořádání silnější než v modelu decentralizovaném. Současně se však snižuje míra inkluze, jelikož jedním z rysů tohoto způsobu vládnutí je koncentrace moci ve vedení pouze dvou či malého počtu stran.

Na základě této dichotomie navrhují Gerring a Thacker tzv. *centripetalismus*, tedy svého druhu westminsterský/centralistický model, doplněný však o proporcí (tedy inkluzivní)

hlasování s přísně vázanými kandidátními listinami. Dalšími prvky centripetalismu jsou: unitární státní struktura, asymetrický bikameralismus či unikameralismus, kongruentní volby a silné centralizované strany. Decentralismus tedy klade důraz na „*politické instituce, které jsou od sebe oddělené a vzájemně nezávislé*“ a ústí v „*segmentovaný a lokalizovaný proces přijímání rozhodnutí*“, jenž vyžaduje „*široký konsenzus pro dosažení změny statu quo*“. Naopak centripetalismus „*vidí zdroj dobrého vládnutí v institucích, jež usmiřují inkluzi a autoritu, posunují zájmy, ideje a identity směrem do centra v autoritativním* (nikoli autoritářském – pozn. autoři) *procesu rozhodování*“ (Gerring & Thacker, 2008: 17). Centripetalismus, dle nás, ideálně kombinuje prvky horizontální odpovědnosti s odpovědností vertikální. Vysoká míra autority centrální vlády, tedy oslabení jiných mocenských (třeba lokálních) center, síla stranických centrál a oslabení personalistických/partikularistických kampaní, je mírněna jejím většinou koaličním charakterem, agregací idejí a kompromisy, jež si vyžaduje zmíněné koaliční vládnutí.

Centripetalismus, a tudíž poměrný volební systém s přísně vázanými kandidátkami, však vede především k vládě stran (*party government*), a to stran silných. Za silné považují Gerring a Thacker takové strany, které jsou vnitřně vysoce jednotné, odlišné jedna od druhé a centrálně kontrolované. Stranické hlasování převládá nad hlasováním individuálním. Spektrum řešených otázek je rámováno ideologicky a není primárně strukturováno kolem partikulárních/dílčích otázek. Volené funkce jsou obsazovány členy stran, kteří sestavují kandidátky. Stranické finance jsou koncentrovány v rukou centrálního vedení a legislativní iniciativa je spíše stranická než individuální. Jednotlivé složky strany (místní, regionální a celostátní) jsou spolu ideově propojeny (Gerring & Thacker, 2008: 27–28).

Poměrný volební systém – ideálně v uvedeném kontextu – se nám jeví jako lepší způsob jak zvolit reprezentativnější sbor, složený ze zástupců celostátně působících, kolektivně orientovaných a programaticky zaměřených stran. Strany se ustaví kolem stabilnějších společenských *cleavages*, budou spíše disciplinované, avšak současně musí kooperovat (vyžaduje-li to vůle voliče) s jinými podobně fungujícími formacemi a dosahovat tak trvalejších a udržitelnějších kompromisů. Stranický systém dosáhne snadněji stavu vysoké institucionalizace, již chápeme v intencích Scotta Mainwaringa (Mainwaring & Scully, 1995; Mainwaring & Torcal, 2006). Díky této své tendenci vytvořily poměrné volební systémy strany jako pevné organizace, které jsou „*hlavním historickým nástrojem pro agregaci zájmů (...), pro jejich artikulaci do koherentních plánů akce a pro možnost činit zvolené činitele odpovědnými za úspěch či neúspěch jejich programů*“ (Aldrich, 1995: 4).

Programaticky zaměřené a disciplinované strany nabízí voličům větší míru předvídatelnosti svého jednání. Voliči i volení se pohybují v časovém úseku s delším horizontem. Snižuje se pravděpodobnost, že strany budou čelit sebe-deklarovaným outsiderům, kteří staví svůj volební apel na vazbě personalistické a/nebo lokální spíše než na vazbě programatické a celostátní. Přetrvávání stran v systému, tedy jeho institucionalizace, dává voliči šanci hodnotit jak jejich minulost (*retrospective voting*), tak odhadovat jejich budoucí kroky. Tím se snižuje obecná nejistota, která je jinak charakteristickým rysem reálně existujících

demokracií (Przeworski, 1991: 12–14). Personalizace politiky, její lokalizace a/nebo nedisciplinovanost stran tuto nejistotu naopak umocňují.

Fakt, že stabilizovaná a disciplinovaná strana má také politickou budoucnost, prodlužuje časový horizont jednotlivých politických hráčů. Alberto Alesina a Stephen E. Spear ukazují, že strany, formované jako „vzájemně přesahující kohorty individuálních členů a kandidátů“, řeší dilema osobních aspirací starších straníků, kteří již jsou v politických funkcích a jež limituje jejich osobní politický horizont, a zájmů příslušníků mladších kohort. Střet odlišných zájmů může snadno vést k odchodu ze strany – v případě mladších a doposud ve funkcích neusazených členů – či k realizaci čistě sobeckých a na vlastní zájem omezených politik u starších straníků. Podle těchto autorů „*mladí členové strany pro ni (stranu) tvrdě pracují výměnou za možnost získat vysoké pozice (...) v pozdější fázi života, kdy mladí členové budou tvrdě pracovat pro ně*“ (Alesina & Spear, 1987: 25). Systém se tedy neustále udržuje a strana zůstává jednotná. Je tak vyřešen konflikt osobních ambicí a vytváření personalizovaných struktur. Depersonalizované stranictví vyvolané poměrným systémem s uzavřenými listinami (a velkými obvody) pomáhá ustavení takového typu strany. Tendence k rozpadům a zakládání nových stran přitom bývají obecně spojovány s poměrným volebním systémem. Avšak v situaci personalizovaných volebních systémů (zejména – ale nejenom – většinových) a v kontextu slabě institucionalizovaného systému stranického jsou pobídky k opuštění strany a realizaci vlastní osobní či frakční kandidatury mnohem větší.

Samozřejmě, že v rámci poměrných volebních systémů existuje vysoká variabilita, která je dána jak různou velikostí volebních obvodů, tak odlišnými strukturami kandidátních listin. Obě tyto proměnné přitom ovlivňují politické výstupy v interaktivním vztahu, tedy nepůsobí nezávisle na sobě. Pro posouzení míry personalizace volebních systémů je užitečné teoretické schéma (Carey & Shugart, 1995), v němž přísně vázané listiny v porovnání se všemi ostatními typy listin nejvíce oslabují personalizaci volby. U tohoto typu listin také platí, že s rostoucí velikostí volebních obvodů klesá i důležitost osobní reputace kandidáta. V malých obvodech může osobní známost kandidáta rozhodnout o získání hlasů rozhodujících o zvolení (Shugart, 2005: 46). Naopak ve velkých obvodech je kvůli absenci vnitrostranické soutěže personální reputace jednotlivých kandidátů irelevantní. Zcela opačná logika však převažuje v systémech s otevřenými kandidátními listinami. Čím větší je zde volební obvod, tím vzrůstá i počet spolustraníků, proti kterým se kandidát musí za pomoci své osobní reputace vymezit, a v důsledku roste i intenzita vnitrostranického soupeření (Carey & Shugart, 1995: 430). Tento interaktivní vztah budeme brát v potaz při hodnocení účinků volebních systémů.

2 / Volební systémy, reprezentace a demokracie

2.1 / Kritéria pro hodnocení volebních systémů

Existuje řada kritérií pro hodnocení volebních systémů (užitečné shrnutí viz Gallagher, 2005: 569–570).⁴ Tvůrci původního konceptu novozélandské volební reformy (Nagel, 1994) navrhli devět obecných kritérií (Royal Commission on the Electoral System, 1986: 11–12). Jde o 1) férovost mezi stranami (tedy podíl křesel odpovídající podílu hlasů), 2) efektivní reprezentaci menšin a skupin se speciálními zájmy, 3) politickou integraci (různorodé zájmy mají být schopny dosáhnout agregace), 4) efektivní reprezentaci obyvatel obvodu (ta předpokládá silné vazby individuálního poslance k jeho voličům), 5) efektivní voličskou účast (větší množství hlasů nemá propadat), 6) efektivní vládu (vláda má mít schopnost jednat a má existovat rozumná kontinuita a stabilita mezi jednotlivými vládami), 7) efektivní parlament, 8) efektivní strany, 9) legitimitu (voliči musí schvalovat volební pravidla i v momentu, kdy produkují jiné vítěze, než jaké preferovali). Na základě detailního studia jak politické teorie, tak fungování reálně existujících demokracií došli autoři novozélandské zprávy k závěru, že poměrný volební systém naplňuje daná kritéria nejlépe. Jenom zachováním jednomandátových obvodů ponechali systém stále značně personalizovaný, aby odpovídal jejich důrazu na vazbu mezi konkrétním poslancem a jeho voliči.

Poměrné zastoupení považujeme za mnohem lépe odpovídající také většině kritérií, jež pro hodnocení volebních systémů stanovil Michael Gallagher (odpovídající zastoupení voličských preferencí, sociodemografická reprezentace v parlamentu, maximalizace voličských možností participovat, soudržné a disciplinované strany). Ani v případě dalších kritérií nelze jednoznačně říci, že by daná proporční volba *per se* byla vysloveně v protikladu k nim (stabilní a efektivní vlády, identifikace vládních možností, voličova možnost ukončit stávající vládu). Jenom v případě osobní odpovědnosti zástupce voličům vykazují klasické „většinové“ systémy jednoznačně lepší výsledky než rodina systémů poměrných (Gallagher, 2005: 571). I v tomto případě však nepovažujeme většinové volební systémy za výhodné z hlediska kvality a výkonnosti demokracie. Personalizovaná vazba poslance k danému obvodu vytváří řadu pobídek pro lokalizační tlaky, potenciál pro stranickou nedisciplinovanost a z toho plynoucí pravděpodobnost převahy klientelistických vazeb nad vazbami programovými (Kitschelt, 2000).⁵ Výhoda údajně osobnějšího vztahu mezi voličem a voleným je potenciálně snadno oslabena partikularistickými, patronážními či klientelistickými vazbami, které převáží nad snahou o strukturování národních a kolektivních politik (Lyne, 2008: 25–26). Ne nadarmo bylo prvním krokem ve volebních reformách v Itálii omezení preferenčních hlasů v rámci kandidátní listiny, iniciované samotnými voliči (Katz, 1996).

V případě koexistence jednokolového většinového systému s disciplinovanými stranami (prakticky pouze v anglosaských zemích) je pak vazba volič–volený oslabena nejenom faktem, že většina občanů v obvodu nemusí být zastoupena vůbec, ale především tím, že řadoví poslanci byli historicky vysoce disciplinovaní (což však tvořilo výjimku v daném typu

volebního systému).⁶ Osobní odpovědnost k voličům se zde stala spíše záležitostí falešného institucionálního vědomí, jakési fikce, jež se nekryje s reálným fungováním reprezentanta v zastupitelském sboru.⁷ V případě nedisciplinovaných stran či nezávislých kandidátů pak jde často o silnou vazbu na řadu lokálních mocenských či ekonomických zájmů. Ta není limitována stranickou disciplínou a opět snižuje reálnost vazby zastupující–zastupovaný.

Všechny výše uvedené výhody poměrného zastoupení se pak nejlépe projeví právě v kontextu centripetálního modelu demokracie, ačkoli i mimo něj se tento volební systém jeví jako vhodnější.

2.2 / Typy reprezentace a Duvergerova kritika poměrného zastoupení

I v případě typu reprezentace považujeme poměrné zastoupení s přísně vázanými listinami za vhodnější, a to opět v kontextu centripetálního modelu. Poměrné zastoupení vede k efektivnějším a odpovědnějším vládám. Toto tvrzení je samozřejmě v příkrém rozporu s tezemi Maurice Duvergera. Podle něj změnilo zavedení poměrných volebních systémů povahu reprezentace a přineslo takové její pojetí, ve kterém je parlament zmenšenou fotkou společnosti, modelem zobrazujícím všechny její drobné rozdíly. Duverger toto pojetí považuje jednak za špatné a jednak za nefunkční. Voliči by dle něj „neměli vybírat své dvojníky, kteří se jim co nejvíce podobají“, nýbrž volit vládu mající „kapacitu rozhodovat“. Podle Duvergera tak v případě poměrných volebních systémů převládá „reprezentace názorů“, zatímco převažovat by měla „reprezentace vůlí“, kterou zajistí systém většinový (Duverger, 1984: 32). Současně však Duverger zdůrazňuje falešnost samotné představy výběru jakýchsi dvojníků, již lze vysvětlit pomocí metafory s fotografií, na níž se parlament stává zmenšeným a věrným obrázkem společnosti. Teze o parlamentu jako fotce má být jádrem argumentace ve prospěch poměrného zastoupení, avšak je dle Duvergera zcela scestná. Volební systém totiž nejenom zobrazuje, ale taktéž vytváří podobu zobrazovaného subjektu a systém poměrného zastoupení společnost ještě více fragmentuje tím, že umožňuje zastoupení každé jemné názorové nuance (Duverger, 1984: 34). Dodejme, že podle Duvergerem kritizovaných stoupenců poměrného zastoupení vede toto k jakési „momentce“, kdežto Duvergerova argumentace implikuje, že jde o stylizovanou a nepřírozenou fotografii.⁸

Oba tyto Duvergerovy argumenty (o vazbě typu reprezentace na volební systémy a o umělé fragmentaci vyvolané poměrným volebním systémem) zpochybňujeme. Zasadíme-li Duvergerovy typy reprezentace do typologie reprezentace vypracované Hannou Pitkin, tak „reprezentace názorů“ a metafora s fotografií by odpovídala druhu *standing for*, konkrétně pak tzv. deskriptivní reprezentaci. V ní je důležitější, nakolik se daný reprezentant podobá reprezentovaným, než co reálně dělá. Jeho akce nejsou brány v potaz (Pitkin, 1967: 60–91). Jiným typem této reprezentace je „reprezentace symbolická“, ve které reprezentant symbolizuje reprezentované, aniž by se jim podobal; „symbol není zdrojem informace o tom, co reprezentuje“, nýbrž „recipientem či objektem pocitů, vyjádřením pocitů nebo akcí

zamýšlených k tomu, co reprezentuje“ (Pitkin, 1967: 99). Lidské bytosti, symboly či organizace tak mohou reprezentovat stát, národ či lid, aniž by bylo opět jasné, jaké konkrétní akce či závazky z dané reprezentace vyplývají.

Vedle uvedených dvou typů reprezentace Pitkin stanovuje druh nazvaný *acting for*. Ten v zásadě odpovídá Duvergerově „*repräsentaci vůle*“.⁹ Reprezentace v podobě *acting for* je založena na responzivním jednání reprezentanta ve prospěch reprezentovaného, tedy na skutečně aktivní reprezentaci, kterou nezajistí ani deskriptivní, ani symbolická reprezentace. „*Ve sféře akce jsou reprezentantovy charakteristiky relevantní jen do té míry, do jaké ovlivňují to, co dělá*“, konstatuje Pitkin (1967: 142).

Duverger spojuje reprezentaci ve smyslu *acting for* (jím zvanou „reprezentace vůle“) s většinovými formulemi. Zde má vláda hlavně účinně vládnout a realizovat voličovu vůli, přičemž většinový volební systém umožňuje danou vůli nejenom lépe identifikovat, ale hlavně ji převést do konkrétních vládních většin a politik. Poměrný volební systém toto jasné převedení neumožňuje, neboť jeho úkolem má být reprezentace řady často pouze jemně odlišných názorů odpovídajících struktuře společnosti. My se domníváme, že realita je nejenom mnohem složitější, ale dnes v zásadě této představě odporuje. Jistě je nesporné, že existuje-li nějaký aspekt poměrných systémů, na kterém nalezneme v zásadě obecnou shodu, pak je to lepší zastoupení menšin či specifických skupin, které tyto systémy umožňují a kvůli nimž jsou v rozdělených společnostech považovány některými autory za nevyhnutelné (Lijphart, 1969; Lijphart, 1991).¹⁰ Poměrné zastoupení tak obecně lépe zajišťuje reprezentaci ve smyslu *standing for*, a to v podobě deskriptivní i symbolické. Tento aspekt se však v rozporu s Duvergerovým tvrzením nijak nevyklučuje s pojetím *acting for*. Gerringem a Thackerem navržený model centripetalismu – díky své kombinaci inkluze a autority, jejímž je poměrný volební systém klíčovým prvkem – vytváří jasné programové a koherentní strany. Ty mohou formovat reprezentaci ve smyslu *acting for* (a současně dosahovat dobrých výsledků na rovině symbolické i deskriptivní, viz lepší zastoupení žen, menšin atd.). Koaliční kompromisy bezesporu obvykle snižují intenzitu této reprezentace (*acting for*). Toto omezení je však zanedbatelné v porovnání s důsledky, které mají decentralizované, nestabilní, lokalistické a personalizované strany v řadě zemí s většinovým volebním či jinak personalizovaným systémem (Gerring & Thacker, 2008: 31–32). Zde se místo celonárodní vůle, koherentních a centralizovaných politik a kolektivně pojatých programů často realizují partikularistické politiky dle řady vůlí lokálních zástupců.

Především v situaci přechodu od autoritářského režimu k demokracii, jako třeba ve střední Evropě po roce 1989, vznikaly stabilizovanější strany pouze v zemích, které zavedly nějakou formu poměrného systému, nebo adaptovaly do svých smíšených formulí poměrnou složku. Naopak mnoho států, především v postsovětském prostoru s jeho silnou patrimonializací (viz Birch, 2003: 133–134; Kitschelt et al., 1999) zažilo díky většinovým systémům (či systémům smíšeným) regionální/lokální či personalizovanou fragmentaci (Birch, 2003: 118). Jak konstatuje Sarah Birch, personalizace hlasování ústí v mnoha postkomunistických zemích ve fragmentaci jak v případě hlasů, tak křesel v parlamentu. Zavádění

většinových či personalizovanějších metod tyto tendence jenom podporuje (Birch, 2003: 138).¹¹

Většinové či personalizované volební systémy totiž snižují pravděpodobnost ustavení disciplinovaných ideologicky a programově založených stran, a naopak posilují lokální, personalistickou a nestabilní reprezentaci. Ta se v řadě aspektů podobá symbolické reprezentaci a její *acting for* může být orientované partikularisticky. Zatímco stabilizované strany nabízejí program a snahu ho realizovat (volič může jejich schopnosti posuzovat retrospektivně, strana uvažuje též prospektivně), symboličtí regionální reprezentanti nemusí nabízet buď vůbec žádný program, nebo se mohou omezit na čisté partikulární a lokalistické kroky. Jejich *acting for* nebude mít onen efekt, ve který doufal Duverger. Můžeme tak mluvit o celospolečenském/širším *acting for* (poměrný systém) a lokálním/partikularistickým *acting for* (většinový/personalizovaný systém). Snadněji se též objeví vágní celonárodní personalizovaný „populistický“ antiestablishmentový apel, který nepovažujeme nutně za nedemokratický, ale který rozhodně nesměřuje ke stabilizaci a prediktabilitě systému.

Bernard Manin označuje takové demokracie, v nichž lidé volí primárně na základě osobních pohnutek a emotivních vazeb na konkrétní osobu mediálně prezentující pouze vágní program a nekonkrétní sliby, za „demokracii publika“ (Manin, 1997: 218–238). Ta je výsledkem nejen proměn voličského chování, ale i proměn vládnutí v současném světě jako takovém. Politika řeší stále více technické a detailní otázky, které jsou dopředu těžko odhadnutelné a obtížně artikulovatelné, takže z hlediska voliče je „osobní důvěra, jíž kandidát vzbuzuje“ hlavním zdrojem jeho rozhodnutí. Tato osobní důvěra přitom byla velmi důležitá již v počátcích reprezentativních demokracií, kdy voliči v situaci neexistence moderních politických stran hlasovali především pro konkrétní kandidáty. Návrat osobní důvěry do politiky je tak, zdánlivě paradoxně, svým způsobem návratem k původnímu chápání reprezentace, tedy tomu, jež předcházelo zavedení poměrných volebních systémů (Manin, 1997: 221; Dvořáková, Buben & Němec, 2013: 128). Samozřejmě, že touto transformací prochází i systémy poměrného zastoupení, které však jsou strukturálně lépe připravené jim čelit než systémy personalizované/většinové. Ty jsou svým způsobem průkopníky této demokracie publika.

2.3 / Poměrné zastoupení posiluje deskriptivní reprezentaci

Poměrné volební systémy pomáhají také dosáhnout deskriptivní reprezentace. Krom snadnějšího zastoupení menšin poměrné volební systémy oproti většinovým zvyšují podíl žen zvolených do parlamentů. Některé výzkumy dokonce ukazují, že pravděpodobnost zvolení žen je zhruba dvakrát vyšší v poměrném než většinovém systému (Norris, 2000), v jiných výzkumech je tato výhoda nižší, ale celkový efekt zůstává robustní (Matland, 1998; Kenworthy & Malami, 1999; Reynolds, 1999; Viterna, Fallon & Beckfield, 2008; Rosen, 2013). Tento efekt však není automatický a je významně podmíněn dalšími faktory. Současné výzkumy ukazují, že hlavní teoretické modely k vysvětlení variace v politické reprezentaci

žen mnohem lépe fungují v podmínkách rozvinutých zemí. Naopak v zemích s nižší úrovní socioekonomického rozvoje je jejich platnost velmi omezená (Matland, 1998; Viterna, Fallon & Beckfield, 2008; Rosen, 2013). Dle Matlanda (1998: 120) je tak potřeba dosáhnout minimálního prahu socioekonomického rozvoje (*development threshold*), aby se projevil stejné kauzální efekty jako ve vyspělejších státech. Pokud země tohoto prahu nedosahuje, pak faktory, které ovlivňují velikost ženské politické reprezentace ve vyspělých zemích, nebudou mít žádný kauzální efekt. V analýze většího počtu případů docházejí Viterna, Fallon a Beckfield (2008) k podobným výsledkům. Model s klasickými proměnnými (typ volebního systému, úroveň demokracie, rok zavedení volebního práva pro ženy apod.) je téměř dokonalým vysvětlením variace v podílu zastoupených žen v bohatých a stabilních demokraciích, ale velmi neúspěšným ve vysvětlení stejného jevu v chudých zemích. Efekt hlavní institucionální proměnné, typu volebního systému, sice zůstává významný i v těchto chudých zemích, ale jeho velikost je značně redukována (Viterna, Fallon & Beckfield, 2008: 463). Stejný závěr vyplývá i z analýzy (Rosen, 2013), která se zaměřila na dosud největší počet případů.

K hlavním důvodům, proč poměrné volební systémy posilují reprezentaci žen, je větší velikost volebního obvodu. Čím větší je volební obvod, tím více je na kandidátních listinách kandidátů. Strany tak sestavují vyrovnané kandidátky, které pokrývají širší sociální spektrum, včetně většího množství žen a zástupců menšin (Norris, 2006: 9; Rakušanová, 2005: 27). Z hlediska druhého parametru volebních systémů lze konstatovat, že přísně vázané listiny jsou pro zastoupení žen prospěšnější než volné nebo vázané kandidátní listiny umožňující nějakou formu preferenčního hlasování (Htun, 2003: 124; Gray, 2003: 56). V dosud nejrozsáhlejší srovnávacím výzkumu se ukazuje, že přítomnost přísně vázaných kandidátních listin je doprovázena vyšším podílem žen v legislativě oproti všem jiným typům volebních pravidel (poměrné zastoupení s otevřenými listinami, smíšené volební systémy, většinové systémy) a že tento efekt působí na všech úrovních rozvoje, i když se jeho velikost se snižující se úrovní rozvoje snižuje (Rosen, 2013: 316). Na základě stavu výzkumu proto můžeme usoudit, že poměrné zastoupení s velkými obvody a přísně vázanými listinami je vhodným nástrojem maximalizujícím symbolickou reprezentaci v tomto dílčím aspektu.

Z hlediska reprezentace jsou poměrné systémy vhodnější alternativou i kvůli svým pozitivním důsledkům na volební účast. Málokterý účinek volebních systémů totiž nachází v komparativním výzkumu silnější podporu než pozitivní efekt poměrných volebních systémů a velkých volebních obvodů na volební účast. Tento vztah potvrzuje jak většina dílčích komparativních studií, tak přehledové stati (Powell, 1986; Jackman, 1987; Blais, 2006; Geys, 2006). Ačkoli nepanuje shoda nad přesnými důvody této souvislosti, většina teoretických argumentů předpokládá racionální motivaci voličů menších stran neúčastnit se voleb v malých obvodech, protože jejich hlas s vyšší pravděpodobností propadne. Na tento mechanismus ostatně upozornil již v roce 1875 Karel Sladkovský, podle něhož v rámci poměrného zastoupení „Každý volič, který přiznává se k nějaké straně, bude si vědom toho, že hlas jeho nikdy není ztracen a zahozen, alebrž hlasem svým, třeba neprorazil zvláštního kandidáta svého, prospěje vždy přece straně své“ (Sladkovský, 1899: 212).

Větší rozsah zapojení občanů do politického rozhodování může být chápán jako cíl sám o sobě především kvůli posilování politické legitimacy. Na volební účast však lze také nahlížet instrumentálně právě z hlediska politické reprezentace. Arend Lijphart považoval nízkou a klesající volební účast za jeden z největších problémů současné demokracie (Lijphart, 1997). Vzhledem k tomu, že ve volbách hlasují v mnohem větší míře privilegovaní (bohatší, vzdělanější) občané, je nízká volební účast funkčním ekvivalentem dřívějších diskriminačních omezení volebního práva, jako jsou majetkový cenzus či omezení dle vzdělání (Lijphart, 1997: 7). Nízká volební účast totiž zároveň znamená nerovnou (z hlediska reprezentace zájmů a vlivu sociálních skupin) volební účast. Protože nerovná volební účast znamená také nerovnou reprezentaci a vliv sociálních skupin, je potřeba zavést institucionální mechanismy, které budou volební účast maximalizovat (Lijphart, 1997: 1–2). Pro Lijpharta je právě poměrné zastoupení jedním z hlavních takových nástrojů (kromě dalších doporučení, jako je zavedení volební povinnosti). Poměrný volební systém z tohoto hlediska podporuje deskriptivní reprezentaci společenských tříd. Zároveň však nijak nebrání tomu, aby jeho konkrétní podoba současně vytvořila reprezentaci, která funguje ve smyslu *acting for*. Reprezentace tak odpovídá struktuře společnosti (deskriptivní reprezentace), je tak i chápána (symbolická reprezentace) a současně může fungovat jako reprezentace *acting for*.

2.4 / Poměrné zastoupení omezuje reprezentaci partikularistických zájmů

Stále více výzkumů poukazuje na skutečnost, že konfigurace volebních systémů má netriviální efekty na ekonomickou politiku i na poskytování veřejných statků obecně. V literatuře se tak tvoří konsensus o tom, že partikularistické volební motivace (vytvořené personalizovanými kandidátními listinami, menšími obvody či systémy většinovými) vedou k partikularistické a lokálně zaměřené politice a nižší míře poskytování obecných veřejných statků (Bagashka, 2012: 572; Nielson, 2003; Hicken & Simmons, 2008; Knutsen, 2011; Milesi-Ferretti, Perotti & Rostagno, 2002; Eaton, 2002). Zatímco poměrné volební systémy usnadňují reprezentaci širšího okruhu celospolečenských zájmů (celospolečenské *acting for*), většinové systémy napomáhají reprezentaci zájmů lokálních (lokální/partikularistické *acting for*). Ve srovnání zemí OECD se například ukazuje, že s rostoucí proporcionalitou volebního systému a velikostí volebních obvodů zároveň vzrůstají finanční transfery, které jsou určeny pro řešení celospolečenských problémů. V méně poměrných systémech pak vlády naopak utrácí více na zboží a služby zaměřené na lokální zájmy (Milesi-Ferretti, Perotti & Rostagno, 2002). Tyto geograficky zaměřené výdaje (investice do lokální dopravní infrastruktury, zaměstnávání státních zaměstnanců v rámci volebních obvodů apod.) slouží primárně jako způsob zajištění volební podpory od lokálního elektorátu (*pork-barrelling*). Spouštěcím mechanismem této odlišnosti jsou rozdílné motivace poslanců. Poslanci volení většinově – či v malých volebních obvodech – uzpůsobují své politické jednání tak, aby uspokojili své voliče veřejnými výdaji směřovanými do svých obvodů (lokální/partikularistické

acting for). Poslanci volení v poměrném systému přísně vázanými listinami se spíše zaměřují na prosazování ideologických a celospolečenských zájmů vyplývajících z programových cílů jejich stran, tedy na *acting for* celospolečenské (Eaton, 2002; Stratmann & Baur, 2002).

Celkový ekonomický efekt volebních pravidel také není zanedbatelný. Rozsáhlý srovnávací výzkum zjistil, že systémy poměrného zastoupení oproti většinovým zvyšují prosperitu země měřenou růstem hrubého domácího produktu (HDP) a že tento efekt je věcně velmi významný: výhoda poměrných systémů je zhruba jeden procentní bod růstu HDP (Knutsen, 2011: 89). Pravděpodobným příčinným mechanismem je – opět – tendence poměrných systémů generovat veřejné politiky zaměřené na celospolečenské zájmy (*broad interest policies*) oproti partikularistickým zájmům spojeným s presonalizovanými systémy a malými obvody. V tomto ohledu je možné se opřít o výzkumy upozorňující na to, že poměrné zastoupení oproti většinovým systémům posiluje obchodní otevřenost země, ochranu vlastnických práv a umožňuje zavádění trvalých ekonomických reforem (Persson, 2005). Poměrné zastoupení je přitom pro ekonomickou politiku důležité zejména v otevřených ekonomikách závislých na mezinárodním obchodu (jako je ČR). Izoluje totiž politiky od regionálních nebo sektorových protekcionistických požadavků, poskytuje autonomii státu na skupinových zájmech požadujících extrakci rent z veřejných zdrojů a posiluje stabilitu politiky, která snižuje obchodní riziko (Rogowski, 1987: 207–208). Tyto tři klíčové principy (izolace, autonomie a stabilita) jsou maximalizovány v poměrných volebních systémech s velkými obvody a přísně vázanými kandidátkami (Rogowski, 1987: 208).

Ze zkoumání souboru převážně latinskoamerických prezidentských demokracií vyplývá, že země s více personalizovanými volebními systémy přijímají více protekcionistická obchodní opatření (Nielson, 2003). Volební podpora poslanců v těchto volebních systémech vychází z politických opatření pro lokalistické nebo tematicky specifické (*issue-specific*) volební bloky, nikoli z celospolečensky orientovaných politik. Tyto partikularistické volební bloky často požadují speciální ochranná opatření proti zahraniční konkurenci (Nielson, 2003: 473). Naopak v méně personalizovaných systémech (nejnižší hodnotu této proměnné mají systémy s přísně vázanými kandidátními listinami) mohou strániční vůdci svým vlivem na budoucnost poslanců překonat dilema kolektivní akce vyplývající z partikularistických zájmů a prosadit kolektivně výhodná opatření (liberalizace obchodu).

K paralelním závěrům dospívá i srovnávací studie postkomunistických zemí, která však zkoumá determinanty celkového rozsahu posttranzičních ekonomických reforem (Bagashka, 2012). Zjišťuje, že přísně vázané kandidátní listiny významně přispívají k prosazení ekonomických reforem (měřených indexem Evropské banky pro obnovu a rozvoj zahrnujícím osm oblastí, včetně cenové liberalizace, bankovní reformy či restrukturalizace podniků). Snižují totiž význam osobní reputace poslanců a omezují tak jejich motivace zabraňovat širokým národním reformám, které omezují jejich schopnost směřovat partikularistické výhody politicky důležitým volebním blokům (Bagashka, 2012: 571).

Z hlediska ekonomických efektů jsou poměrné systémy oproti většinovým charakterizovány vyššími podíly veřejných výdajů na celkovém HDP (Carey & Hix, 2009). Ponecháváme

stranou diskusi o vhodnosti vyššího podílu vlády na celkovém ekonomickém výkonu země. Na tuto otázku je ale z hlediska role volebních systémů možné nahlížet z toho úhlu pohledu, zda volební systémy rovněž mohou ovlivňovat efektivitu takto vynaložených veřejných prostředků. Jeden srovnávací výzkum totiž ukazuje, že personalizované volební systémy mají negativní vliv na jeden veřejný statek, a sice vzdělanost (Hicken & Simmons, 2008). Snižují totiž pozitivní efekt zvýšených výdajů na vzdělávání a výrazně tak snižují efektivitu takto vynaložených prostředků (Hicken & Simmons, 2008: 123). Zároveň se ukazuje, že více poměrné systémy (s vyšší velikostí obvodů) vedou k vyšší fiskální disciplíně (snižují rozpočtové schodky) (Carey & Hix, 2009: 22). To nasvědčuje tomu, že pokud více poměrné systémy zvyšují vládní utrácení, pak zároveň lépe zajišťují efektivitu a hospodárnost těchto výdajů.

Proto nesouhlasíme s argumentem, že nejvyšší odpovědnost (*accountability*) poslanců vůči voličům, již mají usnadňovat většinové systémy, vede zároveň k vyšší společenské prosperitě. Ta je totiž spíše spojena s poměrnými volebními systémy (nejvíce s přísně vázanými listinami a velkými obvody), které ekonomický rozvoj podporují omezením reprezentace partikularistických zájmů.

3 / Poměrné zastoupení nezpůsobuje úspěch radikálních stran

Jedna z nejvýraznějších kritik vznášených vůči poměrnému zastoupení je spojena s jeho údajnou tendencí posilovat radikální či „extremistické“ síly, a/nebo jim umožňovat vstup do parlamentu a usnadňovat tak jejich etablování (Quade, 1991). Elisabeth Carter však došla na základě studia volebních výsledků po roce 1979 k závěru, že „*ačkoli není pochyb o tom, že proporční systémy činí život malých stran, jako třeba extrémní pravice, lehčím, ani velikost obvodu, ani volební formule, dokonce ani proporčnost jednotlivých systémů nepomohou vysvětlit odlišné úrovně úspěchu, který tyto strany zažily*“ (Carter, 2002: 138). Podle Carter podíl jejich hlasů nemá vazbu na volební formuli. Co proporční volební systém bezesporu umožní, je vstup „extremistických“ sil na půdu parlamentu, avšak nevede nutně k nárůstu jejich volební síly.

V určitých momentech pak mělo poměrné zastoupení hrát přímo klíčovou roli v pádu demokratického režimu. Průkopníkem těchto tezí se stal Ferdinand Hermens, který spojil pád demokracie v Itálii a především ve výmarském Německu se zavedením proporčních systémů v obou zemích po první světové válce (Hermens, 1947; 1968). Podle jeho argumentace většinový volební systém vyžaduje, aby vítěz získal hlasy menšin: politici jsou tak nuceni získat hlasy z mnoha rozdílných společenských skupin. Systém poměrného zastoupení však umožňuje získat zastoupení pouze díky hlasům určité malé frakce. Pokud by ve Výmarské republice fungovalo většinové zastoupení, nacisté by ve volbách ve dvacátých letech nezískali jediného poslance a zanikli by ještě před vypuknutím krize v roce 1929, což Hermens dokládá volebními výsledky z té doby (Hermens, 1968: 172–177). Hermensova teze o poměrném zastoupení samozřejmě naráží na limity institucionálních vysvětlení. Ale i v jejich rámci jsou dle nás Hermensovy teze nepřesvědčivé.

Hermensova kritika poměrných volebních systémů jako hlavního institucionálního prvku, který dostal k moci Hitlera a Mussoliniho, není sdílena řadou autorů. Ti upozorňují na jiné institucionální faktory – třeba pozici prezidenta v systému Výmarské republiky (Junker, 1988; Lijphart, 1991: 46), nemluvě o konjunkturálních zájmech elit, jež demokracii nikdy plně neakceptovaly a které dobrovolně odevzdaly moc radikálům (např. Lepsius, 1978; Bermeo, 2003; Sassoon, 2008). Uvedené alternativní teze lze na poli institucionálních vysvětlení doplnit jinými argumenty. Hermens vycházel při svých kalkulacích z chování voličů i elit v již fungujícím poměrném systému, který toto chování výrazně ovlivnil. Ve většinovém volebním systému by nacisté používali jinou volební taktiku a jinak by se chovali k těm částem výmarské elity, jež s nimi byly ochotny spolupracovat a pro které mohl být ve většinovém volebním systému každý hlas klíčový. Existoval zde velký potenciál pro dohody na úrovni jednotlivých obvodů, kdy by jeden z táborů svou ne/kandidaturou neo-hrožoval zájmy druhého.

Stejně tak není nijak doložitelné, že nezastoupení v parlamentu eliminuje neúspěšné radikální hnutí z politické hry. Případy francouzské Národní fronty, předválečných italských nacionalistů a protofašistů, islamistických stran, ale také letité neúspěchy řady zelených stran a jiných „systémových“ formací, ukazují, že příležitost může přijít i za několik dekád. Navíc: radikální hnutí meziválečné Evropy nepovažovala volební arénu za hlavní prostor pro vedení politického boje a jejich působení vně formálních institucí se často stalo impulsem pro jinou formu svržení demokracie provedenou elitami stávajícího režimu (Kallis, 2003; Blinkhorn, 2004).

Náš hlavní argument je následující. Nebyl to samotný fakt zavedení poměrného volebního systému v Německu a Itálii, který zničil tamní slabé demokracie. O režimní erozi se v obou zemích zasloužila jeho pozdní implementace, provedená až v zradikalizované době po první světové válce. Poměrné volební systémy totiž v Evropě na prahu masové politiky demokracii výrazně napomohly. Byly to tyto formule, jež v kontinentální Evropě usnadnily demokratizaci tím, že snížily obavy akomodovaných vrstev z nástupu masových a silných převážně dělnických stran. Poměrný volební systém ponechal těmto početním menšinám vliv v zastupitelských sborech a dal jim čas na adaptaci na masovou politiku (Boix, 1999). Nové parlamentní síly, zejména masové socialistické strany, se pak díky témuž času adaptovaly na kompromisnější hru a snížily svou radikalitu. Země, které zavedly poměrné volební zastoupení ještě před politickou a společenskou krizí, vyvolanou první světovou válkou, tak zažily rané formování a umírnování nových masových politických formací na jedné straně a postupnou adaptaci na masovou a plně demokratickou politiku v případě elit na straně druhé. Elity do té doby vyznávaly elitářský liberalismus či elitářský konzervatismus, obojí založené na personální a lokální reprezentaci.

V případě Belgie pomohlo brzké zavedení poměrného volebního systému (1900) adaptaci nejslabšího z jejích tří politických pilířů, liberálního, na masovou politiku a udrželo ho ve hře, bez obav ze smetení ze strany socialistů či katolíků (De Meur & Berg-Schlosser, 2000: 70). V tom se Belgie velmi liší od Itálie. V Nizozemí pak „*proporční hlasování posílilo*

stabilitu“ mj. proto, že ho zaváděly síly přímo vzešlé z předmasové politiky, tedy liberálové a konzervativci, na rozdíl od výmarského Německa, kde se poměrné volební zastoupení stalo symbolem odstavení takových sil od moci (Aarebrot, 2000: 323). Země, které zavedly poměrné volební zastoupení před krizí vyvolanou první světovou válkou a/nebo krizí světovou, tak díky poměrnému zastoupení dosáhly vytvoření disciplinovaných masových stran (převážně socialistů, křesťanských stran a někde i agrárníků) a současně zažily transformaci elitářských liberálů/konzervativců na tentýž styl politiky. Poměrné zastoupení v nich vedlo k zapojení lidových sektorů do systému a současně dalo bývalé elitě prostor pro podobně založenou politiku (či propojení se stranami masovými). Jeho pozdní zavedení takový efekt nemělo.

Itálie zavedla poměrný volební systém až v roce 1919. Do té doby používala dvoukolový většinový volební systém či jiné formy většinových a vysoce personalizovaných formulí, usnadňujících lokalismus a partikularismus. V parlamentu tak absentovaly disciplinované strany, vládní většiny se sestavovaly na základě klientelistických praktik a přechodů z jednoho tábora do druhého (tzv. *trasformismo*). Podle Donalda Sassoonu „*osobní patronáž znesnadňovala rozvoj centralizovaných a moderních politických stran*“, personalizace hlasování „*konsolidovala vztah mezi elektorátem a zvolenými reprezentanty a za absence silných stran v britském stylu povzbuzovala klientelismus*“ (Sassoon, 2008: 76, 78). Především pravice se spoléhala na personalizovanou politiku a nezakládala širší „lidové“ strany. Katolíci taktéž vysílali své osobní zástupce, nadto bezmála inkognito.¹² Je možné, že listinný poměrný systém, zavedený třeba v roce poslední předválečné reformy roku 1890, by usnadnil zformování masových stran, urychlil by založení katolické strany a/nebo agrárního hnutí a zbavil tím italské elity a rurální střední vrstvu velkých obav ze socialismu a „bolševismu“: měly by své reprezentanty v podobě masové strany a nemusely se spoléhat na fašisty. Belgická zkušenost tomu napovídá.

Pozdní zavedení poroční formule (v roce 1919), doplněné navíc o sporné rozhodnutí vypsat předčasné volby již za dva roky, které ještě více polarizovalo a dramatisovalo situaci, přivedlo do parlamentu novou masovou sílu, nezvyklou na politiku kompromisů, katolické lidovce, a také fašisty. Samostatná fašistická kandidátka získala pouhé půl procento hlasů a dvě křesla. Dalších 35 fašistů však získalo křesla na kandidátce organizované liberály, kteří je kooptovali. I kdyby v Itálii té doby fungoval dřívější volební systém, ochota předmasových italských politických formací spolupracovat s fašisty ukazuje, že ani dvoukolový volební systém by radikály z parlamentu neodstranil. V roce 1922 pak Mussoliniho jmenoval král premiérem, ačkoli jeho strana neměla ani 50 poslanců z 535. Z hlediska volebních systémů je tak příčinou snadného nástupu fašismu k moci pozdní zavedení poměrné volební formule. To nedalo čas jednotlivým silám se na nový systém adaptovat a vedlo k pozdnímu založení lidové strany, jež mohla již dříve hájit zájmy venkova podobně jako agrární strana v ČSR (k tomuto argumentu viz Luebbert, 1991).

Německá situace se italské podobá v tom, že i zde pozdní zavedení poměrného volebního systému oddálilo vznik masových politických stran na pravici a přeneslo čas na „demokratickou adaptaci“ elit do krizového období mezi světovými válkami. Sílu masových levicových

stran plně nekompenzovaly obdobné formace na pravici a německá elita nebyla zvyklá akceptovat parlament jako hlavní hřiště politického rozhodování. Tím pro ni byla exekutiva. Velmi poměrný volební systém do Reichstagu začal přinášet výsledky pro NSDAP až v roce 1930, přičemž vrcholem jejich úspěchů před nástupem k moci byly dvojce volby v roce 1932, kdy strana dostala až 37,2 % hlasů. Pokud by však Německo mělo počátkem 30. let většinový volební systém, mohly být Hitlerovy výsledky taktéž vysoké, jelikož německá pravice neměla žádný výraznější problém s ním spolupracovat a koordinovat svůj postup. Hermensova teze o vymizení strany ve 20. letech dle nás postrádá ověřitelný základ. NSDAP volbami pohrdala a využila je v momentu, kdy se zdály být dobrou šancí. Jako v případě italském, i v Německu se krátkodobý horizont v rozhodování elit projevil velmi negativně s ohledem na budoucnost demokracie, když byla moc odevzdána straně, jejíž volební síla navíc již klesala. Slovy Maria Rainera Lepsius: *„Ani ústava, ani volební systém (...) nezpůsobily pád Výmarské republiky. Nesloužily však posílení demokratického procesu. Císařský režim, se svým autoritářským politickým pořádkem, zůstal alternativou preferovanou velkou částí elity“* (Lespius, 1978: 50).

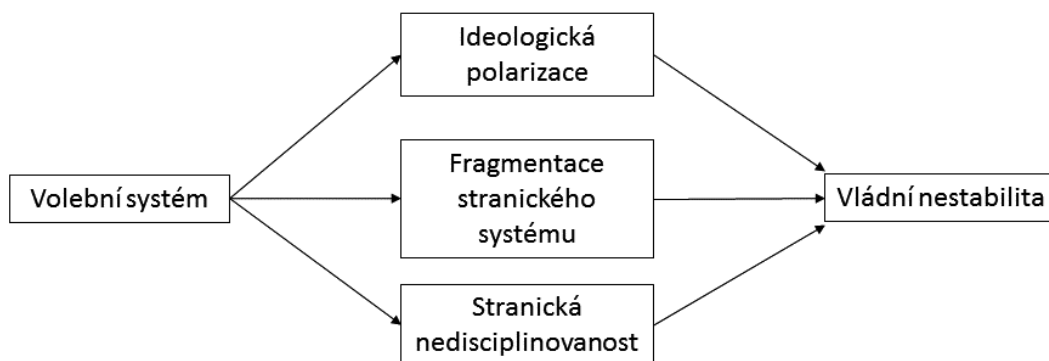
Zavedení poměrného volebního zastoupení před rokem 1918 výrazně usnadnilo vybudování masových, disciplinovaných stran v kontinentální Evropě, a to především na pravici, kde vedlo k její adaptaci na demokratické poměry a moderní parlamentní politiku. Podobně se chovali socialisté. Mechanické a psychologické účinky poměrných systémů je k tomu nutily. Tam, kde se poměrné zastoupení zavádělo v momentu poválečné krize, jako důsledek porážky či oslabení elitářských liberálů/konzervativců, však došlo u této části politického spektra k odcizení od nového systému a k nárůstu obav z politické marginalizace (dané nedůvěrou v masové stranictví a koherentní programatickou politiku a důrazem na principy personální a lokální reprezentace). Oslovená elita se tak věnovala hledání alternativ spojených sice s masovou politikou (radikální či fašistická pravice), ale stavějících se v kontextu krize proti liberální demokracii. Tyto elity (Giollitti, Hindenburg) odmítaly podpořit nové masové politické strany a zkoušely se udržet u moci tradičními metodami z předmasové politiky (transformismus v Itálii, vlády bez parlamentní důvěry v Německu). Nakonec podpořily vstup výrazně menšinové alternativy (Mussolini) či alternativy nemající většinu hlasů (Hitler) přímo do vládních úřadů. Elity nejednaly v logice systému poměrného zastoupení (disciplinované a programatické strany, spíše sdílení moci atd.), ale proti ní, v logice elitářské a personalistické reprezentace.

4 / Poměrné zastoupení, velké obvody a přísné vázané listiny slabě podporují vládní stabilitu

Nejen v českém politickém diskurzu, ale i některými politology (např. Novák, 1998: 141), je poměrné zastoupení, či jeho „čistá“ varianta ve formě velkých obvodů, viněno za zvyšování rizika vládní nestability. Pokud skutečně v poměrných systémech existuje vyšší riziko

předčasných ukončení vládních kabinetů, pak se jedná o nepřímý efekt volebních pravidel zprostředkovaný jinými, přímými, účinky volebních systémů. Volební systémy totiž mohou negativně ovlivňovat takové proměnné, jako je fragmentace stranických systémů, jejich ideologickou polarizaci či stranickou nedisciplinovanost, které následně mohou ohrožovat vládní stabilitu. Ve schématu 1 je znázorněna tato vazba, kde tyto tři faktory představují intervenující proměnné ve vztahu mezi volebními pravidly a vládní stabilitou. Dále je možné očekávat, že vzájemné působení všech tří intervenujících proměnných bude interaktivně posilovat účinek na vládní nestabilitu (např. vysoká fragmentace stranických systémů bude posilovat vliv ideologické polarizace). Pokud platí toto schéma, měli bychom nalézt důkazy o dílčích vztazích mezi těmito proměnnými (znázorněných šipkami). V opačném případě bychom měli zamítnout hypotézu o příčinném vlivu volebních systémů na vládní nestabilitu.

Schéma 1: Model vztahu mezi volebními systémy a vládní nestabilitou

Vysvětlení důvodů vládní stability a nestability v postkomunistických zemích bylo předmětem pěti komparativních výzkumů (Nikolenyi, 2004; Somer-Topcu & Williams, 2008; Tzelgov, 2011; Grotz & Weber, 2012; Savage, 2013). Žádný z nich v prezentovaných modelech nespecifikuje konfiguraci volebních systémů jako jednu z nezávisle proměnných. Avšak všechny obsahují proměnné, které mohou být nastavením volebních systémů ovlivňovány.

4.1 / *Fragmentace stranického systému*

Jedním ze zavedených teoretických argumentů je předpoklad, že riziko vládní nestability vzrůstá s rostoucím počtem stran zastoupených v parlamentu, a to z důvodů vyšší komplexity vyjednávání v parlamentu, blokováním zákonodárního procesu větším počtem aktérů či vyšší složitostí vytváření koalic (Dodd, 1976; Taylor & Herman, 1971; Karvonen, 2004:

214; Warwick, 1990: 41). Je proto možné zdůvodnit, že do té míry, do jaké volební pravidla ovlivňují fragmentaci stranického systému, nepřímou také ovlivňují vládní stabilitu. Nejprve se zaměříme na první část tohoto argumentu. Otázka příčinné souvislosti mezi volebními pravidly a množstvím legislativních stran (nejčastěji měřeným Laakso-Taageperovým indexem) představuje rozsáhle zpracovanou výzkumnou agendu. Dosavadní důkazy nasvědčují tomu, že permisivita volebního systému (měřená právě velikostí obvodů) skutečně navyšuje efektivní počet stran, avšak tento efekt není univerzální. Dostaví se teprve v interaktivní součinnosti s mírou heterogenity (etnické, náboženské, jazykové) společnosti (Ordeshook & Shvetsova, 1994; Neto & Cox, 1997; Clark & Golder, 2006). V homogenních společnostech je efekt volebních pravidel nejslabší. V postkomunistických zemích je však i tento účinek dále oslabován slabou konsolidací politických stran do té míry, že přítomnost poměrného systému ani podíl vícemandátových obvodů v rámci volebního systému nemají v komparativní perspektivě vztah k celkovému počtu stran (Birch, 2003: 115).

I kdybychom tento efekt velkých obvodů na numerický formát stranické soustavy předpokládali, pak je opět empirickou otázkou, zda samotná přítomnost vysoce fragmentovaného stranického systému negativně působí na vládní stabilitu. Srovnávací analýzy v postkomunistickém regionu zjišťují, že fragmentace stranických soustav (měřená Laakso-Taageperovým indexem efektivního počtu stran) nemá vliv na riziko vládní nestability (Sommer-Topcu & Williams, 2008: 320; Tzelgov, 2011: 547; Grotz & Weber, 2012: 714). Závěr ohledně absence tohoto efektu je tedy robustní jak po zohlednění řady kontrolních proměnných, tak v modelech s odlišnými případy.

Fragmentace stranického systému může ovlivňovat další proměnné, jako je typ vládního kabinetu, jeho ideologická různorodost, počet stran v něm obsažených, či počet stran opozičních, které by tak velmi nepřímou (a slabě) mohly zprostředkovávat vztah mezi volebními pravidly a vládní nestabilitou. Typ vládního kabinetu má prokazatelný vliv na vládní stabilitu. Ukazuje se však, že jednostranické vlády nemají v postkomunistickém regionu vyšší riziko pádu než minimální vítězné koalice a že tyto s sebou nesou vyšší riziko nestability než nadměrné (*surplus*) koaliční vlády (Sommer-Topcu & Williams, 2008: 323). Pro vysvětlení vládní stability je však potřeba brát v potaz i jejich numerický formát. To, zda vláda je jednobarevná, či nikoli, nemá žádný efekt na vládní stabilitu (Grotz & Weber, 2012: 712). Existující postkomunistické studie se však rozcházejí v tom, zda počet vládních stran ovlivňuje vládní stabilitu. Dvě z nich ukazují, že se zvyšujícím se počtem vládních stran narůstá i riziko vládní nestability (Tzelgov, 2011: 547; Sommer-Topcu & Williams, 2008: 323), avšak ta nejaktuálnější naopak žádný přímý efekt nezjišťuje (Grotz & Weber, 2012: 712). Tento výzkum však také argumentuje, že je chybou efekt těchto proměnných chápat jako aditivní, protože jejich účinek může být interaktivně podmíněn působením jiných faktorů. Autoři například vycházejí z teoretického modelu, v němž vysoký počet stran ve vládě ohrožuje vládní stabilitu pouze tehdy, když se zároveň jedná o ideologicky odlišné strany (Grotz & Weber, 2012: 717). Následně zjišťují, že „*Stabilita vyžaduje pouze jedno z obou kritérií (malá velikost a homogenita – pozn. autoři). Když jsou obě přítomny zároveň, trvanlivost vlády je*

ohrožena.“ (Grotz & Weber, 2012: 724). Pokud se vrátíme ke kauzálnímu vlivu volebních systémů na vládní stabilitu, tak je možné zdůvodnit například následující efekt volebních pravidel. Velké obvody v poměrném systému mohou podporovat ideologickou polarizaci stranického systému (Cox, 1990) a tím i homogenitu vládních koalic (Savage, 2013).¹³ Pokud poměrný volební systém zároveň zvyšuje počet stran vládní koalice, pak tím může napomáhat i vládní stabilitě.

Obecně však uzavíráme, že efekt volebních pravidel na vládní stabilitu prostřednictvím vlivu na fragmentaci stranické soutěže v postkomunistickém regionu je přinejmenším sporný. Jednak proto, že více poměrné volební systémy zde jen málo (a je otázkou zda vůbec) zvyšují fragmentaci stranického systému. Jednak proto, že mezi fragmentací stranického systému a vládní stabilitou nebyla zjištěna žádná přímá souvislost. Zvažování ještě dalšího řetězce intervenujících proměnných (např. počet vládních stran, jejich ideologická různorodost atp.) logicky samo o sobě snižuje velikost výsledného efektu volebních pravidel na vládní stabilitu, protože se jedná o již poměrně vzdálené jevy od přímých účinků volebních systémů. Nicméně ani tyto mechanismy nezavdávají příliš důvodů k očekávání, že poměrné volební systémy jejich prostřednictvím destabilizují vlády (a u některých těchto mechanismů je možné argumentovat opak).

Kromě poměrnosti volebního systému ovlivňuje fragmentaci stranického systému i míra jeho personalizace. Je možné argumentovat, že se zvyšující se úroveň personalizace (např. otevřenými kandidátními listinami) se zvyšuje i koncentrace stranického systému. V systémech s uzavřenými kandidátními listinami je totiž jednou z mála možností pro ambiciózní politiky jak zvrátit nepříznivá rozhodnutí stranické organizace založení vlastní strany, kdežto v personalizovaných systémech hrají pro politika důležitější roli vazby na voliče než jeho stranu (Karvonen, 2004: 210). Avšak zkušenost s různými typy kandidátních listin ukazuje přesný opak: v systémech s přísně vázanými kandidátními listinami se v průměru vyskytuje nižší efektivní počet stran než v systémech s preferenčním hlasováním (Karvonen, 2004: 214). Tyto závěry jsou posíleny komparací postkomunistických voleb, která zjišťuje, že v systémech, kde volič může svůj hlas udělit výhradně celé straně, je také statisticky i věcně (v průměru o 1,97 efektivní strany) nižší stranická fragmentace než v systémech, kde svůj hlas může/musí odevzdat i konkrétnímu kandidátovi (Birch, 2003: 116). Pokud tedy v postkomunistickém areálu existuje vztah mezi parametry volebního systému a straniko-systémovou fragmentací, pak se nejedná o obecné typy volebních systémů (poměrný, většinový, smíšený), ale o legislativní úpravu personalizace hlasování.

4.2 / Ideologická polarizace

Teoretický model v jednom výzkumu trvání postkomunistických vlád předpovídá, že ideologicky více polarizované stranické systémy generují výrazně stabilnější vlády (Savage 2013). Takové stranické systémy totiž s vyšší pravděpodobností produkují ideologicky

homogenní vládní koalice, jejichž členové mají nízkou motivaci koalici rozbít a spojit se s ideologicky protivnou opozicí. U ideologicky homogenních vlád bude též s nižší pravděpodobností docházet k programovým konfliktům, které by mohly ohrožovat stabilitu vládní koalice (Savage, 2013: 1034). Výsledky této studie tak ukazují, že jak vyšší polarizace stranického systému, tak vyšší ideologická homogenita vlád mají významný pozitivní vliv na vládní stabilitu v postkomunistických zemích.

Autor zde dále spekuluje (ale neprokazuje), že poměrné volební systémy mohou právě k blahodárné vyšší úrovni ideologické polarizace napomáhat (Savage, 2013: 1033). Účinky na ideologickou polarizaci skutečně stojí v základech uvažování o relativních (ne)výhodách poměrného zastoupení. U klasických teoretiků volebních systémů se však můžeme setkat se zcela protikladnými názory na směr tohoto efektu. Jeden z prvních zastánců zavedení poměrného zastoupení Karel Sladkovský uvádí, že tento systém zmírňuje ideologickou polarizaci (Sladkovský, 1899), jelikož umožňuje vznik i středové strany, která začne vyvažovat oba ideologicky vzdálené bloky v rámci bipartismu uměle udržovanému většinovým systémem: „*Strana taková bude pak stálým mířitelem mezi oběma stranami krajními, tak že jevíci se mezi nimi odpory vždy klidně rozřeší se, i nebude moc vládní nikdy náhlými skoky potácti se od jedné z obou krajních stran k druhé*“ (Sladkovský, 1899: 217). Naproti tomu však kritik poměrných systémů na základě zkušenosti Výmarské republiky usuzuje, že poměrné zastoupení tím, že reprezentuje všechny odstíny veřejného mínění, násobí a zintenzivňuje politické rozdíly (Hermens, 1941: 19).

V postkomunistickém srovnání dosud nemáme důkazy, zda takové kauzální spojení v jednom či druhém směru skutečně platí. Existují však teoretické modely, které poměrným volebním systémům (a větším volebním obvodům) připisují centrifugální motivace politických stran s nižší ochotou zaujmout centristickou pozici (Cox, 1990). Avšak empirické testy na případech západoevropských demokracií tyto teoretické předpoklady nepotvrzují: míra proporcionality ani efektivní počet stran zde nemají souvislost s ideologickou koncentrací stranického systému (Ezrow, 2008). Pokud přijmeme tezi, že vyšší ideologická polarizace v parlamentu činí vlády stabilnějšími, a zároveň tezi, že ideologická polarizace není ovlivněna typem volebního systému, pak efekt volebního systému na vládní stabilitu prostřednictvím ideologické polarizace musíme považovat za nulový.

4.3 / Stranická disciplinovanost

Stranická nedisciplinovanost může být spouštěcím mechanismem vládní nestability. Jedním z jejích projevů je míra jednotnosti při hlasování v zákonodárném sboru, která může být ovlivňována i motivacemi poslanců vyplývajícími z volebního systému. Analýza, která shromáždila dosud nejrozsáhlejší soubor legislativních hlasování v nejvíce zemích, ukazuje, že personalizace volebního systému napomáhá stranické nejednotnosti při hlasování (Carey, 2009: 157). Zatímco fragmentace stranického systému nemá vliv na jednotnost

hlasování, volební pravidla, v jejichž rámci musí kandidáti soutěžit o preferenční hlasy proti spolustraníkům, vedou k vyšší nejednotnosti stran, než pravidla, kde jsou nominace kontrolovány stranickými vůdci a listiny jsou přísně vázané (Carey, 2009: 134).

Kromě jednoty v legislativním hlasování je měřítkem stranické disciplinovanosti i četnost, s jakou poslanci mění stranickou příslušnost (v mediálním diskurzu tzv. „přeběhlictví“). Rozhodnutí poslance opustit stranu se uskuteční, když očekávané výnosy (např. ideologické, politické či volební) jsou vyšší než náklady vycházející z nízkých zákonných překážek a tolerance voličů (Mainwaring, 1999: 146). Velikost volebního obvodu, za nějž je poslanec zvolen, představuje v tomto ohledu jednu z důležitých institucionálních proměnných. Poslanci z velkých obvodů mají více volebních motivací spojovat politickou kariéru s postupem v rámci své politické strany, kdežto poslanci z malých obvodů snáze opustí pozici své strany, pokud to odpovídá požadavkům voličů a jejich osobním ambicím (Ames, 2002: 195; Mejía Acosta, 2009: 92). I po kontrole mnoha dalších proměnných tak byl v Ekvádoru na velkém souboru (všech poslanců mezi lety 1979 a 2002) zjištěn významný a robustní negativní efekt velkých volebních obvodů na pravděpodobnost, že poslanec v průběhu volebního období opustí stranu, za niž byl zvolen (Mejía Acosta, 2009: 95).

Z hlediska vlivu stranické disciplinovanosti volených zástupců na vládní stabilitu proto uzavíráme, že více personalizované volební systémy podporují nejednotnost při legislativním hlasování a že menší volební obvody také zvyšují riziko přeběhlictví poslanců. Oba tyto faktory přitom mohou snižovat vyhlídky na stabilitu vlády. Kloníme se proto k závěru, že poměrné zastoupení s velkými obvody a uzavřenými kandidátními listinami v tomto ohledu nepřímo podporuje vládní stabilitu.

* * *

Ohledně působení volebních systémů na vládní stabilitu se kloníme k následujícím závěrům. Pro zkoumání vztahů mezi oběma proměnnými musí každý model specifikovat intervenující proměnné a kauzální mechanismy, jejichž prostřednictvím daný typ volebních pravidel vládní stabilitu ovlivňuje. Důkazy nasvědčují tomu, že vliv proporcionality volebního systému na systémovou fragmentaci je interaktivně podmíněn i typem používaných kandidátních listin. V tomto ohledu jsou to minimálně v postkomunistickém regionu přísně vázané listiny, které snižují fragmentaci stranického systému oproti jiným volebním pravidlům. Vzhledem ke kontradiktorním teoretickým i empirickým závěrům ohledně souvislosti mezi poměrností volebního systému a stranicko-systémovou ideologickou polarizací zůstáváme agnostičtí v pohledu na to, zda tento vztah existuje. Pokud však poměrné volební systémy posilují ideologickou polarizaci, pak se jedná o institucionální mechanismus stabilizující postkomunistické vlády.

Dále argumentujeme, že vládní nestabilita je z části způsobena nedisciplinovaností politických stran. Jelikož existují důkazy, že více personalizované volební systémy podporují stranickou nedisciplinovanost, uzavíráme, že poměrné volební systémy s uzavřenými

kandidátními listinami tímto nepřímo podporují vládní stabilitu. Dále nacházíme podporu pro argument, že větší volební obvody posilují stranickou jednotu, zatímco poslanci z menších obvodů častěji opustí svou stranu v průběhu volebního období. V tomto ohledu tedy větší volební obvody nepřímo podporují vládní stabilitu. Pokud dále platí, že legislativní fragmentace má zprostředkovaný (skrže počet vládních stran) efekt na vládní stabilitu a že personalizace volebních systémů tuto fragmentaci zvyšuje, pak uzavíráme, že poměrné volební systémy s uzavřenými kandidátními listinami mají v tomto ohledu také (slabý) nepřímý pozitivní efekt na vládní stabilitu.

Celkově volebním systémům nepřičítáme silný efekt na vládní stabilitu. Riziko předčasného konce vlády je silněji ovlivněno jinými proměnnými. Pokud je však tento kauzální vztah skutečně operativní, pak nenacházíme důkazy, že více proporční volební systémy svými účinky zkracují životnost vlád. Spíše nacházíme slabé důkazy pro hypotézu, že poměrné zastoupení s velkými obvody a přísně vázanými kandidátními listinami podporuje vládní stabilitu. Kloníme se tak k názoru (Charvát, 2013: 182), že příčiny nestability vlád, včetně těch českých, je třeba hledat jinde než v nastavení volebního systému.

5 / Personalizace volebních pravidel posiluje dekonsolidaci stranických systémů v nových demokraciích

Klasickými případy možných negativních dopadů personalizovanějších volebních systémů, především je-li personalizace zaváděna v momentu krize stranického systému a jako možný nástroj jejího řešení, představují případy Venezuely a Bolívie. Oba státy byly považovány za ukázkou relativně funkčních prezidentských demokracií, výjimečných buď v historickém kontextu (Venezuela za studené války) či s ohledem na své turbulentní dějiny (Bolívie). Opuštění depersonalizovaného volebního systému se stalo jedním z podstatných prvků dekonsolidace jejich demokratického zřízení. V obou zemích byla navíc personalizace doprovázena dalšími politickými reformami posunujícími obě země od relativně centripetálního modelu k modelu decentralizovanému.

Venezuela dokázala po roce 1958 vybudovat na latinskoamerické poměry vysoce stabilní demokracii především díky tomu, že se podařilo dosáhnout rozsáhlé depersonalizace jejího politického zřízení, a to navzdory prezidentskému systému (Blank, 1984; Baloyra, 1988; Coppedge, 1994). Krom prezidencialismu měla země centripetální model: volby se konaly v jeden den, voliči volili jediným lístkem všechny volené orgány,¹⁴ prezident jmenoval guvernéry, kongres se volil poměrně a z přísně vázaných listin. Stabilitě pomáhala stranická disciplína, zajištěná depersonalizovaným systémem, udržitelné mezistranické pakty a distribuce zdrojů z těžby ropy (Levine, 1973; Karl, 1987). Poslední faktor vnášel do systému klientelismus a patronáž, avšak nešlo o decentralizované a partikularistické verze těchto jevů, nýbrž buď o tzv. celostátní klientelismus, nebo o depersonalizovanou distribuci rent a patronáže zajišťovanou exekutivou (Lyne, 2008). Klíčem k úspěchu v rentistickém systému

se stala vazba na centrum, nikoli na partikulární a/nebo lokální zájem. Na konci 80. let byl celý politický systém rozsáhle zreformován, krom jiného i z důvodů cíleného volání po zavedení decentralizačních mechanismů, přímější vazby voliče na poslance a oslabení moci stranických centrál. Venezuela tak zavedla přímou volbu guvernérů a starostů oddělenou od celostátních volebních cyklů a v roce 1993 se kongres poprvé volil dle systému personalizovaného proporčního hlasování (Kornblith, 1996; Grindle, 2000; Buxton, 2001; Lalander 2004). Výsledkem byla rychlá dekonsolidace stranického systému, proliferace nových stran, dezerce ze stran tradičních, narušení stranické disciplíny, budování personalistických formací, napětí mezi prezidentem a jeho vlastní stranou, ústící v prezidentovo odvolání, a nemožnost tvorby a implementace koherentních politik. To vše se promítlo do stavu venezuelské demokracie (Dietz & Myers, 2002; McCoy & Myers, 2004; Rey, 2009).

V Bolívii se po roce 1985 konsolidoval systém mezistranických paktů vyvolaných mj. systémem „parlamentarizovaného prezidencialismu“ (Mayorga, 2001) či „hybridního prezidencialismu“ (Gamarra, 1997). Krom snahy vyhnout se permanentním krizím typickým pro bolivijskou politiku byla hlavním faktorem jeho vzniku ústava z roku 1967, dle níž se prezidentem mohl stát kandidát, který obdrží v přímé volbě přes 50 % hlasů. Pokud by se tak nestalo, a bolivijský multipartismus a kandidatury několika podobně silných pretendentů tuto situaci až do roku 2005 vylučovaly, rozhodoval kongres mezi třemi nejúspěšnějšími kandidáty. Toto *de facto* druhé kolo bez účasti voličů vedlo k ustavení systému povolebních parlamentních dohod a mezistranických paktů, na jejichž základě určité strany podporovaly jednoho z kandidátů, přičemž se tak stávaly svým způsobem jeho koaličními partnery (Buben, 2010). Klíčovým faktorem pro funkčnost tohoto uspořádání se stala určitá stranická disciplína a překvapivě vysoká úroveň institucionalizace stranického systému na celostátní úrovni, a to v zemi s tradicí partikularismů a regionalismů. Klientelismus, patronáž i korupce fungovaly hlavně na úrovni vztahů uvnitř politické elity a neměly partikularistický charakter na úrovni vztahu voličů a reprezentantů (García Montero, 2001; Gamarra, 2003). V roce 1994 přinesly rozsáhlé změny ústavního uspořádání i reformu volebního systému a zavedení personalizovaného proporčního hlasování (Nohlen, 1994: 326–328; Mayorga, 1997). Reforma zvýhodnila hlavně neparlamentní a antiestablishmentové aktéry, kteří dokázali využít tohoto decentralizačního kroku a svých lokálně koncentrovaných většin a v roce 1997 vstoupili do kongresu. Díky personalizaci hlasu a své síle v rurálních obvodech byli totiž schopni čelit etablovaným stranám a jejich úspěchu ve velkých urbánních centrech (Van Cott, 2003: 22–24). Především hnutí pěstitelů koky, které celostátně nedosahovalo ani 4% podpory, proniklo do kongresu a jeho vůdce, Evo Morales, se ve svém jednomandátovém obvodě stal nejvolenějším poslancem v celé zemi. Do parlamentu se přes jednomandátové obvody dostali odpůrci ustavených stran, stranická disciplína, nutná v systému paktů, se začala rozpadat (poslanci zvolení v jednomandátovém obvodu se cítili více legitimní než ti z kandidátek) a objevil se politický styl zaměřený hlavně na získání lokální báze, zpočátku hlavně koku pěstujících rolníků. Multipartismus a fragmentace hlasů spolu s logikou prvního na pásce vedly k tomu, že k vítězství stačilo zhruba 20 % hlasů. Stranický systém přešel

od dostředivých k centrifugálním tendencím (Centellas, 2009: 116–120; Muñoz Pogossian, 2008). Fungující prebendální catch-allismus se střetl s mobilizací stavící mj. na kombinaci vzájemně se posilujícího etnického, sociálního a jazykového štěpení (Buben, 2010).

6 / Personalizace volebních pravidel má slabý efekt na korupci a posiluje klientelismus

V posledních letech přibývá komparativních výzkumů, které se soustředí na vztah mezi typy volebního systému a korupcí. Vychází přitom z teoretických modelů přicházejících s rozpornými závěry. První model spojující typ volebního systému a míru korupce usuzuje, že poměrné zastoupení omezí příležitosti ke korupci více než většinové systémy, mimo jiné z důvodu vzájemné kontroly většího počtu stran (Myerson, 2003). Opačný argument pak většinovým systémům přisuzuje nižší zkorumpovanost než systémům poměrným, protože zvyšují pravděpodobnost zjištění korupčního jednání důslednějším monitorováním jednání politiků a posílením jejich individuální odpovědnosti (Kunicová & Rose-Ackerman, 2005).

Rozporná teoretická východiska jsou doprovázena i rozpornými empirickými závěry. Na jedné straně výsledky ukazují, že země s většinovými (jednomandátovými) volebními systémy vykazují v průměru nižší míru korupce než země s ostatními typy volebních systémů, a to zejména v prezidentských demokraciích (Kunicová & Rose-Ackerman, 2005). Pokud jsou však zohledněny i jiné institucionální proměnné volebního systému, pak se ve stejném modelu ukazuje, že zkorumpovanost země zároveň významně klesá s rostoucí velikostí volebních obvodů a vzrůstá s podílem poslanců volených z přísně vázaných kandidátních listin (Persson, Tabellini & Trebbi, 2003). Tyto protichůdné tlaky mimo jiné znamenají, že přechod od krajních typů volebních systémů¹⁵ by celkově vedl k nulovému efektu na rozsah korupce (Persson, Tabellini & Trebbi, 2003: 983). Naproti tomu částečné reformy v rámci poměrného zastoupení, jako zavádění více otevřených kandidátních listin ve velkých obvodech, by příležitosti ke korupčnímu jednání omezily (Persson, Tabellini & Trebbi, 2003: 983).

Toto doporučení však stojí v příkrém kontrastu se závěry jiné komparativní studie, která působení tohoto parametru volebních systémů interaktivně podmiňuje velikostí volebních obvodů (Chang & Golden, 2007). Větší obvody skutečně ovlivňují míru korupce, avšak v opačném směru u otevřených oproti uzavřeným kandidátním listinám. Přísně vázané listiny mají efekt na korupci, pouze pokud jsou používány v malých volebních obvodech. Vrstající velikost obvodů s uzavřenými listinami má naopak protikorupční efekt. U otevřených listin je tomu opačně: zde se prokazuje, že nejméně zkorumpované jsou země s nejnižší průměrnou velikostí obvodů, ale zkorumpovanost vzrůstá s rostoucí velikostí obvodů. Od průměrně 15 volených poslanců v obvodu vykazují systémy s přísně vázanými listinami nižší míru korupce než systémy se stejně velkými obvody, ale s otevřenými listinami (Chang & Golden, 2007: 129). Tato zjištění jsou vysvětlena teoretickým argumentem

ohledně podmíněnosti účinků velikosti obvodů formou kandidátních listin pro potřebu osobní reputace kandidátů (Carey & Shugart, 1995).

Přehledová stať na téma výzkumů determinantů korupce pak konstatuje, že důkazy ve prospěch teze o vlivu volebních systémů na míru korupce jsou nepřesvědčivé. Efekty proměnných popisujících volební systémy jsou malé, nevýznamné a mění se v závislosti na specifikaci modelu (Treisman, 2007). Problém pravděpodobně spočívá ve způsobu operacionalizace závisle proměnné, která je v komparativních výzkumech vyjádřena indexy Transparency International či Světové banky. Ty jsou totiž zaměřeny na vnímání korupce ve veřejné správě, a nikoli (výhradně) na zkorumpovanost zákonodárců (Treisman, 2007: 232).

Silnější podporu má argument, že poměrné zastoupení s velkými obvody a přísně vázanými listinami omezuje rozsah klientelismu. Zatímco více personalizovaná pravidla soutěže mezi kandidáty podporují klientelistické vazby, pravidla posilující celostranickou identitu kandidátů naopak podporují vazby programatické (Kitschelt, 2000: 859). Například v Itálii dokumentuje souvislost mezi klientelistickými praktikami a počtem preferenčních hlasů získaných patronem v rámci otevřených kandidátních listin Judith Chubb (1981: 114). Personalizace hlasování v italském systému preferenčního hlasování před volební reformou v roce 1994 měla přímou souvislost s rozsahem personalismu a klientelismu (Putnam, 1994: 94; Katz & Bardi, 1980: 102).

Svou roli sehrává nejen struktura kandidátní listiny, ale i velikost volebních obvodů. Menší obvody v rámci systému přísně vázaných kandidátních listin vedou k rozsáhlejšímu využívání klientelistických vazeb mezi poslancem a voličem než větší obvody. Klientelismus je nesnadné měřit a operacionalizovat, ale existují jeho nepřímé indikátory. Jedna honduraská studie zjišťuje silný negativní efekt velikých volebních obvodů na pravděpodobnost, že poslanec iniciuje zákon zaměřený na svou lokální komunitu (*locally targeted bill*) (Taylor-Robinson, 2006). Právě v malých obvodech totiž mohou poslanci účinně využívat volební strategii zaměřenou na distribuci klientelistických benefitů. Pomocí jiného indikátoru se podmíněnost klientelismu menšími volebními obvody zjišťovala v Dominikánské republice (Jacobs & Spierings, 2010). Byla zde nalezena silná negativní korelace mezi velikostí volebních obvodů a volební účastí. Tato korelace je v přímém rozporu s komparativními závěry ohledně volební účasti, které větším volebním obvodům naopak přiřítají pozitivní vliv na volební účast (viz výše).¹⁶ Nejvíce konzistentním vysvětlením skutečnosti, že malé dominikánské obvody generují vyšší volební účast než velké obvody, je právě klientelistická mobilizace. Ta je totiž účinnější právě v malých volebních obvodech, kde si konkrétní – a voliči lehce identifikovatelní – kandidáti mohou přisvojovat osobní zásluhy za klientelistické benefity (Jacobs & Spierings, 2010: 706). Tato strategie je logicky mnohem méně účinná ve velkých obvodech, kde velké množství anonymních kandidátů na stranické listině znemožňuje přivlastňování individuálních zásluh za poskytování materiálních výhod svým voličům.

Ukazuje se, že větší personalizace volebních pravidel ve formě malých obvodů a otevřenějších kandidátních listin vytváří silnější pobídky pro klientelismus.

Závěr

Poměrné volební zastoupení s velkými volebními obvody a uzavřenými kandidátními listinami, nejlépe pak v kontextu centripetálního modelu demokracie, podle nás vykazuje lepší výsledky než personalizované volební systémy, nemluvě o většinových volebních formulích, a to (nejenom) na základě námi sledovaných faktorů. Poměrný volební systém se nijak nevyklučuje s programatickou a akceschopnou vládou. Není viníkem pádů demokracií a vzestupu volební síly radikálů (jejich vstup do parlamentu je jiná věc). Teze o jeho vlivu na vládní nestabilitu prostřednictvím stranické fragmentace a ideologické polarizace nejsou podloženy silnými empirickými důkazy a mnohdy jsou dokonce vyvráceny. Poměrné zastoupení podporuje zastoupení žen a menšin, zobrazuje lépe voličské preference, aniž by ústilo ve vládní neefektivitu. Poměrný volební systém s uzavřenými kandidátními listinami totiž posiluje stranickou disciplínu, stabilitu stranického systému a umožňuje jak *retrospective* tak *prospective voting*.

Naopak personalizované formule usnadňují ustavení partikularistických, klientelistických, lokálně založených a často zkorumpovaných reprezentací, a to především tam, kde jsou zaváděny v situaci předchozí neexistence stabilních stran či v kontextu rozpadu stranického systému. Relativně vysokou absenci výše uvedených jevů v některých zemích s většinovým volebním systémem – zejm. ve Velké Británii – vysvětluje mj. i letitá přítomnost všech ostatních prvků centripetálního modelu (který je však v Británii postupně zcela opouštěn). S ohledem na český kontext je třeba konstatovat, že obecně detekované problémy stranického a politického systému mají svůj původ ve faktorech, jež nejsou spojeny s volebním systémem. Většina z nich souvisí se zaváděním prvků decentralizovaného modelu, které se navzájem negativně a kumulativně podporují: krajská samospráva a síla hejtmanů jako nových blokačních aktérů a z toho plynoucí lokalizace politiky; znásobení a disperze volebních procesů, které umocňují vliv lokálních tlaků; donedávna absence zákona o státní službě (zdroj patronáže a klientelismu); přímá volba prezidenta, otevírající možnost vzestupu politických outsiderů a oslabující strany; personalizované volby Senátu, který se často stává první institucionální základnou pro nové aktéry.

Tyto faktory oslabily stranickou disciplínu a částečně i ideologický a programatický charakter stran, a vyvolávají tak vládní nestabilitu. Konce vlád v ČR mají na svědomí akce bývalých členů vládních formací. Poměrný volební systém je v zemi posledním institucionálním faktorem bránícím formování nepevných lokálních, personalistických, klientelistických a nedisciplinovaných stran. Jakékoli zavedení personalizovaného volebního systému v ČR, nemluvě o systému většinovém, by zmíněné negativní jevy jenom posílilo. Zkušenosti zemí jako Bolívie či Venezuela, jež v nikoli nepodobném kontextu zavedly personalizovaný volební systém, naše teze podporují.

Poznámky /

- 1 Personalizaci politiky jako obecný proces, v němž se individuální političtí aktéři stávají důležitějšími na úkor politických stran a kolektivních identit (Karvonen, 2010: 4), lze konceptuálně odlišit na tři úrovně: volebního chování, politických strategií elit a na úroveň politických institucí. Jsou k dispozici teoretické předpoklady o silných vzájemných a často recipročně působících empirických vazbách mezi těmito úrovněmi (Kouba, 2016: 9). V tomto článku se zaměřujeme na důsledky jedné z těchto úrovní, a sice institucionální personalizace (konkrétně pak na personalizaci volebních pravidel). Teprve nedávno bylo i v českém prostředí zpracováno podrobné konceptuální a teoretické vymezení konceptu personalizace (Eibl, 2016).
- 2 Postoje stran k volebnímu systému u příležitosti voleb 2013 viz dotazník Českého rozhlasu: <http://projekty.rozhlas.cz/volby2013/otazky/?tema=52>.
- 3 Zároveň připouští jeho negativa ve formě nižší předvídatelnosti výstupů a vyššího individualismu kandidátů a poslanců (Kubát, 2013: 94).
- 4 Jak se čtenář v tomto oddíle přesvědčí, tato kritéria nejsou mnohdy zasazena do širších debat o modelech demokracie. Jako jeden z faktorů institucionální podoby demokratického uspořádání však volební systém může být samozřejmě hodnocen i sám o sobě. V naší studii se zabýváme pouze vybranými důsledky poměrného zastoupení, ale tímto stručným shrnutím chceme demonstrovat, že daný systém považujeme za vhodný i z hlediska těch aspektů, jež ve stati nehodnotíme (proporčnost zastoupení či reprezentace menšin, částečně legitimita demokracie). Krom toho hodnotíme kritéria jiná, viz dále.
- 5 Samozřejmě tímto argumentem Kitschelt nijak nepopírá, že i v demokraciích s poměrným volebním systémem (třeba v Rakousku, Belgii či Itálii) funguje či fungovala řada klientelistických či patronážních praktik vedle vazeb programatických (Kitschelt, 2000: 854–857). Tyto klientelisticko-patronážní vztahy však často souvisí s podobou státní správy a neformálně institucionalizovaným způsobem jejího obsazování a jsou mnohdy pouze prodloužením praktik, jež masové strany používaly na počátku fungování demokracie jako svého druhu demokratizační a sociálně dynamizační nástroj. Většinové volební systémy by v těchto zemích dané praktiky každopádně nijak neoslabil.
- 6 V poslední době se i britské a australské strany stávají vysoce nedisciplinovanými. Poslanci dezertují k jiným stranám (UKIP ve Velké Británii) či si hrozbou dezerce vynucují ústupky na stranickém vedení, anebo se s odkazem na zájmy svého obvodu stávají nezávislými a neváhají podporovat menšinovou vládu z opačného tábora (Austrálie za laboristické premiérky Gillardové). Oba jevy jsou usnadněny typem reprezentace, který vyvolává většinový personalizovaný systém.
- 7 V ČR můžeme toto falešné institucionální vědomí pozorovat třeba v případě voleb do Senátu, vyvolávajících iluzi regionální/lokální reprezentace.
- 8 Samozřejmě, že Duverger v této argumentaci vychází ze své teze o přirozeném politickém dualismu, vedoucímu k přirozené bipartijní inklinaci a absenci nějaké permanentní centristické (tedy třetí) doktríny, jelikož ta není ničím jiným než umělým spojením okrajů levice a pravice a nemůže založit žádnou permanentní akci (Duverger, 1957: 242–244).
- 9 Ta je však částečně slučitelná i s Pitkinové druhem tzv. autorizace, který v mnohém koreluje s o'donnellovským chápáním delegativní demokracie.
- 10 Jiní autoři preferují pro dané společnosti spíše metody většinového preferenčního hlasování (viz

Reilly, 2001: 20–26), které však často brání vytvoření programatických a disciplinovaných stran, ačkoli v konkrétních kontextech vedly k umírněné politice v etnicko-jazykových vztazích (viz třeba Papua Nová Guinea, kde zkušenosti s jednokolovým většinovým systémem a jeho vlivem na fragmentaci „stranictví“ byly ještě horší).

- 11 Pacifická oblast by pak byla ukázkou ještě extrémnějších důsledků zavedení většinových formulí: absence stran, patrimonialismus, nekoherentní politiky, nízká disciplína, korupce atd.
- 12 Dvoukolový systém v zemi navíc nezabránil žádné disperzi hlasů a fragmentaci, když v roce 1913 šlo v parlamentu napočítat 12 politických skupin.
- 13 Ale některé výzkumy (viz dále) zpochybňují souvislost mezi proporcionalitou volebního systému a ideologickou polarizací (Ezrow, 2008).
- 14 Na konci 70. let došlo k oddělení národních a obecních voleb.
- 15 Např. od jednomandátového většinového směrem k poměrnému s jediným obvodem a přísně vázanými listinami.
- 16 Jsou však v souladu s komparativními zjištěními z latinskoamerických zemí (Fornos, Power & Garand, 2004).

Seznam zdrojů /

Aarebrot, F. (2000) Netherlands: Early Compromise and Democratic Stability. In Berg-Schlosser, D., Mitchell, J. (eds.) *Conditions of Democracy in Europe, 1919–39. Systematic Case Studies*, 321–335. London: Palgrave Macmillan.

Aldrich, R. J. (1995) *Why Parties? The Origin and Transformation of Political Parties in America*. Chicago: University of Chicago Press.

Alesina, A., Spear, S. E. (1987) *An Overlapping Generations Model of Electoral Competition*. Cambridge: National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 2354.

Ames, B. (2002) Party Discipline in the Chamber of Deputies. In Morgenstern, S., Nacif, B. (eds.) *Legislative Politics in Latin America*, 185–221. Cambridge: Cambridge University Press.

Bagashka, T. (2012) The Personal Vote and Economic Reform. *Electoral Studies*, 31(3), 562–575.

Baloyra, E. (1988) Deepening Democracy with Dominant Parties and Presidentialism. The Venezuelan Regime in Period of Turbulence. In Mettenheim, K., Malloy, J. (eds.) *Deepening Democracy in Latin America*, 38–53. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Bermeo, N. (2003) *Ordinary People in Extraordinary Times: The Citizenry and the Breakdown of Democracy*. Princeton: Princeton University Press.

Birch, S. (2003) *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. New York: Palgrave Macmillan.

Blais, A. (2006) What Affects Voter Turnout? *Annual Review of Political Science*, 9, 111–125.

Blank, D. E. (1984) *Venezuela: Politics in a Petroleum Republic*. New York: Praeger.

- Blinkhorn, M. (2004) *Fascists and Conservatives: The Radical Right and the Establishment in Twentieth-Century Europe*. London: Taylor & Francis.
- Boix, C. (1999) Setting the Rules of the Game: The Choice of Electoral Systems in Advanced Democracies. *The American Political Science Review*, 93(3), 609–623.
- Buben, R. (2010) Bolívie: Přestavování mozaiky, ustavování nové hegemonie či (r)EVOluce? In Němec, J. (ed.) *Komparace politických systémů: Politické systémy Latinské Ameriky*, 52–93. Praha: Oeconomica.
- Buxton, J. (2001) *The Failure of Political Reform in Venezuela*. Aldershot: Ashgate.
- Carey, J. M. (2009) *Legislative Voting and Accountability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carey, J. M., Hix, S. (2009) The Electoral Sweet Spot: Low-Magnitude Proportional Electoral Systems. *PSPE Working Papers*, 01-2009. London: Department of Government, London School of Economics and Political Science.
- Carey, J. M., Shugart, M. S. (1995) Incentives to Cultivate a Personal Vote: A Rank Ordering of Electoral Formulas. *Electoral studies*, 14(4), 417–439.
- Carter, E. L. (2002) Proportional Representation and the Fortunes of Right-Wing Extremist Parties. *West European Politics*, 25(3), 125–146.
- Centellas, M. (2009) Electoral Reform, Regional Cleavages, and Party System Stability in Bolivia. *Journal of Politics in Latin America*, 1(2), 115–131.
- Clark, W. R., Golder, M. (2006) Rehabilitating Duverger's Theory: Testing the Mechanical and Strategic Modifying Effects of Electoral Laws. *Comparative Political Studies*, 39(6), 679–708.
- Coppedge, M. (1994) *Strong Parties and Lame Ducks: Presidential Partyarchy and Factionalism in Venezuela*. Stanford: Stanford University Press.
- Cox, G. (1990) Centripetal and Centrifugal Incentives in Electoral Systems. *American Journal of Political Science*, 34(4), 905–35.
- De Meur, G., Berg-Schlosser, D. (2000) Belgium: Crisis and Compromise. In Berg-Schlosser, D., Mitchell, J. (eds.) *Conditions of Democracy in Europe, 1919–39. Systematic Case Studies*, 59–85. London: Palgrave Macmillan.
- Dietz, H., Myers, D. (2002) El proceso del colapso de sistemas de partidos: una comparación entre Perú y Venezuela. *Cuadernos de Cendes*, 19(50), 1–33.
- Dodd, L. (1976) *Coalitions in Parliamentary Government*. New Jersey: Princeton University Press.
- Duverger, M. (1957) *Los Partidos Políticos*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Duverger, M. (1984) Which is the Best Electoral System? In Lijphart, A., Grofman, B. (eds.) *Choosing an Electoral System: Issues and Alternatives*, 31–39. New York: Praeger.
- Dvořáková, V., Buben, R., Němec, J. (2013) *¡Que el pueblo mande! Levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Eaton, K. (2002) *Politicians and Economic Reform in New Democracies: Argentina and the Philippines in the 1990s*. Philadelphia: The Pennsylvania State University.
- Eibl, O. (2016) Cesta k (experimentálnímu) výzkumu efektů osobnostní stránky politiky pod jednou konceptuální střechou – metodologická poznámka k výzkumu personalizace. *Evropská volební studia*, 11(1), 34–43.
- EuroZpravy.cz (2014) Schwarzenberg přiznal, že udělal tuto chybu. *EuroZpravy.cz*, 27. 10. 2014. Online: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/105318-schwarzenberg-antikomunismus-v-kampani-byla-chyba/> [5. 10. 2016].
- Ezrow, L. (2008) Parties' Policy Programmes and the Dog that Didn't Bark: No Evidence that Proportional Systems Promote Extreme Party Positioning. *British Journal of Political Science*, 38(3), 479–497.
- Flyvbjerg, B. (2001) *Making Social Science Matter. Why Social Inquiry Fails and How it Can Succeed Again*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fornos, C. A., Power, T. J., Garand, J. C. (2004) Explaining Voter Turnout in Latin America, 1980–2000. *Comparative Political Studies*, 37(8), 909–940.
- Gallagher, M. (2005) Conclusion. In Gallagher, M., Mitchell, P. (eds.) *The Politics of Electoral Systems*, 535–578. Oxford: Oxford University Press.
- Gamarra, E. (1997) Hybrid Presidentialism and Democratization: The Case of Bolivia. In Mainwaring, S., Shugart, M. S. (eds.) *Presidentialism and Democracy in Latin America*, 363–394. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamarra, E. (2003) The Construction of Bolivia's Multiparty System. Grindle, M., Domingo, P. (eds.) *Proclaiming Revolution: Bolivia in Comparative Perspective*, 290–317. Cambridge: Harvard University Press.
- García Montero, M. (2001) Bolivia. In Alcántara Sáez, M., Freidenberg, F. (eds.) *Partidos políticos de América Latina. Países Andinos*, 33–148. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca.
- Gerring, J., Thacker, S. (2008) *A Centripetal Theory of Democratic Governance*. New York: Cambridge University Press.
- Geys, B. (2006) Explaining Voter Turnout: A Review of Aggregate-Level Research. *Electoral Studies*, 25(4), 637–663.
- Gray, T. (2003) Electoral Gender Quotas: Lessons from Argentina and Chile. *Bulletin of Latin American Research*, 22(1), 52–78.
- Grindle, M. S. (2000) *Audacious Reforms. Institutional Invention and Democracy in Latin America*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Grotz, F., Weber, T. (2012) Party Systems and Government Stability in Central and Eastern Europe. *World Politics*, 64(4), 699–740.
- Hermens, F. A. (1941) *Democracy or Anarchy?* Notre Dame: Notre Dame University Press.
- Hermens, F. A. (1947) Proportional Representation Is a Risk. *The Forum*, 58(2), 65–70.

- Hermens, F. A. (1968) *Demokratie oder Anarchie? Untersuchung über die Verhältniswahl*. Köln: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Hicken, A., Simmons, J. (2008) The Personal Vote and the Efficacy of Education Spending. *American Journal of Political Science*, 52(1), 109–124.
- Htun, M. N. (2003) Women and Democracy. In Domínguez, J. I., Shifter, M. (eds.) *Constructing Democratic Governance in Latin America*, 118–136. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- Ihned.cz (2013) Zeman v Senátu navrhl změnu volebního systému. Zmenšil by volební kraje a zavedl panašování. *Ihned.cz*, 21. 3. 2013. Online: <http://domaci.ihned.cz/c1-59550710-zeman-senat-zmeny-volebni-system-parlament> [5. 10. 2016].
- Chang, E. C. C., Golden, M. A. (2007) Electoral Systems, District Magnitude and Corruption. *British Journal of Political Science*, 37(1), 115–137.
- Charvát, J. (2013) *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*. Praha: Grada.
- Chubb, J. (1981) The Social Bases of an Urban Political Machine: The Case of Palermo. *Political Science Quarterly*, 96(1), 107–125.
- Jackman, R. W. (1987) Political Institutions and Voter Turnout in the Industrial Democracies. *American Political Science Review*, 81(2), 405–424.
- Jacobs, K., Spierings, N. (2010) District magnitude and voter turnout a multi-level analysis of self-reported voting in the 32 Dominican Republic districts. *Electoral Studies*, 29(4), 704–718.
- Junker, D. (1988) Factores institucionales en el desplome de la República de Weimar. In Nohlen, D. (ed.) *Reforma política y consolidación democrática: Europa y América Latina*, 29–40. Caracas: Nueva Sociedad.
- Kallis, A. A. (2003) ‘Fascism’, ‘Para-Fascism’, and ‘Fascistization’: On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*, 33(2), 219–249.
- Karl, T. L. (1987) Petroleum and Political Pacts: The Transition to Democracy in Venezuela. *Latin American Research Review*, 22 (1), 63–94.
- Karvonen, L. (2004) Preferential Voting: Incidence and Effects. *International Political Science Review*, 25(2), 203–226.
- Karvonen, L. (2010) *The Personalisation of Politics: A study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press.
- Katz, R. S. (1996) Electoral Reform and the Transformation of Party Politics in Italy. *Party Politics*, 2(1), 31–53.
- Katz, R. S. (1997) *Democracy and Elections*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, R. S., Bardi, L. (1980) Preference Voting and Turnover in Italian Parliamentary Elections. *American Journal of Political Science*, 24(1), 97–114.
- Kenworthy, L., Malami, M. (1999) Gender Inequality in Political Representation: A Worldwide Comparative Analysis. *Social Forces*, 78(1), 235–68.

- Kitschelt, H. (2000) Linkages Between Citizens and Politicians in Democratic Polities. *Comparative Political Studies*, 33(6–7), 845–879.
- Kitschelt, H. et al. (1999) *Post-Communist Party Systems, Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knutsen, C. H. (2011) Which Democracies Prosper? Electoral Rules, Form of Government and Economic Growth. *Electoral Studies*, 30(1), 83–90.
- Kopeček, L., Havlík, V. (2008) Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis*, 15(3), 183–205.
- Kornblith, M. (1996) Crisis y transformaciones del sistema político venezolano: Nuevas y viejas reglas del juego político. In Álvarez, A. E. (ed.) *El sistema político venezolano: Crisis y transformaciones*, 1–31. Caracas: UCV.
- Kouba, K. (2014) Politické důsledky volebních systémů: současný výzkum a počátky české intelektuální tradice v díle Karla Sladkovského. In Kubát, M., Lebeda, T. (eds.) *O komparativní politologii a současné české politice*, 91–104. Praha: Karolinum.
- Kouba, K. (2016) *Personalizace voleb a demokracie v Latinské Americe*. Brno: CDK.
- Koubek, J. (2013) Většinový systém a rizika lokálně-personální fragmentace. In Balík, S. (ed.) *Většinový systém pro sněmovní volby? České zkušenosti a debaty*, 151–181. Brno: CDK.
- Kubát, M. (2013) *Současná česká politika. Co s neefektivním režimem?* Brno: Barrister & Principal.
- Kunicová J., Rose-Ackerman, S. (2005) Electoral Rules and Constitutional Structure as Constraints on Corruption. *British Journal of Political Science*, 35(4), 573–606.
- Lalander, R. (2004) *Suicide of the Elephants: Venezuelan Decentralization Between Partyarchy and Chavismo*. Helsinki: Renvall Institute for Area and Cultural Studies.
- Lebeda, T. (2000) Possibilities for Modifying the System of Proportional Representation Aimed at Stabilising the Executive in the ČR. *Czech Sociological Review*, 8(1), 49–67.
- Lepsius, R. M. (1978) From Fragmented Party Democracy to Government by Emergency Decree and National Socialist Takeover: Germany. In Linz, J. J., Stepan, A. (eds.) *The Breakdown of Democratic Regimes*, 34–79. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Levine, D. H. (1973) *Conflict and Political Change in Venezuela*. Princeton: Princeton University Press.
- Lijphart, A. (1969) Consociational Democracy. *World Politics*, 21(2), 207–225.
- Lijphart, A. (1991) Double-Checking the Evidence. *Journal of Democracy*, 2(3), 42–48.
- Lijphart, A. (1997) Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma. *American Political Science Review*, 91(1), 1–14.
- Lijphart, A. (1999) *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Luebbert, G. M. (1991) *Liberalism, Fascism, Or Social Democracy: Social Classes and the Political Origins of Regimes in Interwar Europe*. Oxford: Oxford University Press.

- Lyne, M. M. (2008) *The Voter's Dilemma and Democratic Accountability. Latin America and Beyond*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Macpherson, C. B. (1978) *The Life and Times of Liberal Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Mainwaring, S. (1999) *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization: the Case of Brazil*. Stanford: Stanford University Press.
- Mainwaring, S., Scully, T. (1995) *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Stanford: Stanford University Press.
- Mainwaring, S., Torcal, M. (2006) Party System Institutionalization and Party System Theory After the Third Wave of Democratization. Katz, R. S., Crotty, W. J. (eds.) *Handbook of Party Politics*, 204–227. London: Sage.
- Matland, R. E. (1998) Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries. *Legislative Studies Quarterly*, 23(1), 109–125.
- Manin, B. (1997) *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayorga, R. A. (1997) Bolivia: Electoral Reform in Latin America. In Reynolds, A., Reilly, B. (eds.) *The International IDEA Handbook of Electoral System Design*, 79–81. Stockholm: IDEA.
- Mayorga, R. A. (2001) Presidencialismo parlamentarizado y gobiernos de coalición en Bolivia. In Lanzaro, J., Mayorga, R. (eds.) *Tipos de Presidencialismo y Coaliciones Políticas en América Latina*, 101–135. Buenos Aires: CLACSO.
- McCoy, J., Myers, J. D. (2004) *The Unraveling of Representative Democracy in Venezuela*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Mejía Acosta, A. (2009) *Informal Coalitions and Policymaking in Latin America. Ecuador in Comparative Perspective*. New York: Routledge.
- Mény, Y., Surel, Y. (2004) *Populismo e democrazia*. Bologna: Il Mulino.
- Milesi-Ferretti, G. M., Perotti, R., Rostagno, M. (2002) Electoral Systems and Public Spending. *Quarterly Journal of Economics*, 117, 609–57.
- Mouffe, C. (2005) The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism. In Panizza, F. (ed.) *Populism and the Mirror of Democracy*, 50–71. London: Verso.
- Muñoz-Pogossian, B. (2008) *Electoral Rules and the Transformation of Bolivian Politics. The Rise of Evo Morales*. New York: Palgrave Macmillan.
- Myerson, R. (1993) Effectiveness of Electoral Systems for Reducing Government Corruption: A Game-Theoretic Approach. *Games and Economic Behavior*, 5(1), 118–132.
- Nagel, J. H. (1994) What Political Scientists Can Learn from the 1993 Electoral Reform in New Zealand. *PS: Political Science and Politics*, 27(3), 525–529.
- Neto, O. A., Cox, G. W. (1997) Electoral Institutions, Cleavage Structures, and the Number of Parties. *American Journal of Political Science*, 41(1), 149–174.

- Nielson, D. (2003) Supplying Trade Reform: Political Institutions and Liberalization in Middle-Income Presidential Democracies. *American Journal of Political Science*, 47, 470–491.
- Nikolenyi, C. (2004) Cabinet Stability in Post-Communist Central Europe. *Party Politics*, 10 (2), 123–150.
- Nohlen, D. (1994) *Sistemas electorales y partidos políticos*. México: UNAM.
- Norris, P. (2000) Women's Representation and Electoral Systems. In Rose, R. (ed.) *Encyclopedia of Electoral Systems*. Washington: CQ Press.
- Norris, P. (2006) The Impact of Electoral Reform on Women's Representation. *Acta Politica*, 41(2), 197–213.
- Novák, M. (1998) Je konsenzuální „model“ demokracie nejlepší? (druhá část). *Sociologický časopis*, 34(2), 131–144.
- Novák, M. (2013) Je zapotřebí, abychom přešli k většinovým volbám do Poslanecké sněmovny? In Balík, S. (ed.) *Většinový systém pro sněmovní volby? České zkušenosti a debaty*, 119–136 Brno: CDK.
- O'Donnell, G. (1994) Delegative Democracy. *Journal of Democracy*, 5(1), 55–69.
- O'Donnell, G. (1998) Horizontal Accountability in New Democracies. *Journal of Democracy*, 9(3), 112–126.
- Ordeshook, P. C., Shvetsova, O. V. (1994) Ethnic Heterogeneity, District Magnitude, and the Number of Parties. *American Journal of Political Science*, 38(1), 100–123.
- Persson, T. (2005) Forms of Democracy, Policy and Economic Development. *Working Paper no. 11171*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Persson, T., Tabellini, G., Trebbi, F. (2003) Electoral Rules and Corruption. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 958–989.
- Pitkin, H. F. (1967) *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Plattner, M. F. (2010) Populism, Pluralism, and Liberal Democracy. *Journal of Democracy*, 21(1), 81–92.
- Powell, G. B. (1986) American Voter Turnout in Comparative Perspective. *American Political Science Review*, 80(1), 17–43.
- Przeworski, A. (1991) *Democracy and the Market Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Přímá volba poslanců (s. d.) *Přímá volba poslanců 2014*. Online: <http://primavolbaposlancu.cz>.
- Putnam, R. D. (1994) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Quade, Q. L. (1991) PR and Democratic Statecraft. *Journal of Democracy*, 2(3), 36–41.
- Rakušanová, P. (2005) Mechanismy inkluze a exkluze žen v politice v České republice. *Gender, Equal Opportunities, Research*, 6(2), 25–30.
- Reilly, B. (2001) *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rey, J. C. (2009) *El sistema de partidos venezolano, 1830–1999*. Caracas: Fundación Centro Gumilla.
- Reynolds, A. (1999) Women in the Legislatures and Executives of the World: Knocking at the Highest Glass Ceiling. *World Politics*, 51(4), 547–72.
- Rogowski, R. (1987) Trade and the Variety of Democratic Institutions. *International Organization*, 41(2), 203–223.
- Rosen, J. (2013) The Effects of Political Institutions on Women's Political Representation: A Comparative Analysis of 168 Countries from 1992 to 2010. *Political Research Quarterly*, 66(2), 306–321.
- Royal Commission on the Electoral System (1986) Report of the Royal Commission on the Electoral System. Towards a Better Democracy. *Ministry for Culture and Heritage*. Online: <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/report-royal-commission-electoral-system> [5. 10. 2016].
- Sassoon, D. (2008) *Mussolini y el ascenso del fascismo*. Barcelona: Crítica.
- Savage, L. (2013) Party System Polarisation and Government Duration in Central and Eastern Europe. *West European Politics*, 36(5), 1029–1051.
- Shugart, M. S. (2005) Comparative Electoral Systems Research: The Maturation of a Field and New Challenges Ahead. In Gallagher, M., Mitchell, P. (eds.) *The Politics of Electoral Systems*, 25–55. Oxford: Oxford University Press.
- Schmitter, P. C. (2011) The Future of 'Real-Existing' Democracy. *Society and Economy*, 33(2), 399–428.
- Sladkovský, K. (1899) Výklad voleb zástupcův dle práva a spravedlnosti. In Heller, S. (ed.) *Výbor z politických řečí a úvah Dra. Karla Sladkovského*, 157–236. Praha: J. Otta.
- Somer-Topcu, Z., Williams, L. K. (2008) Survival of the fittest? Cabinet duration in postcommunist Europe. *Comparative Politics*, 40(3), 313–329.
- Stratmann, T., Baur, M. (2002) Plurality Rule, Proportional Representation, and the German Bundestag: How Incentives to Pork-Barrel Differ Across Electoral Systems. *American Journal of Political Science*, 46, 506–514.
- Svobodová, M. (2013) Rodí se většina pro změnu volebního systému. Má zamezit roztržité vlád. *iDnes.cz*, 28. 12. 2013. Online: http://zpravy.idnes.cz/strany-chteji-zmenit-volebni-system-dvl-/domaci.aspx?c=A131227_203012_domaci_zt [5. 10. 2016].
- Taylor, M., Herman, V. M. (1971) Party Systems and Government Stability. *American Political Science Review*, 65(1), 28–37.
- Taylor-Robinson, M. (2006) The Difficult Road from Caudillismo to Democracy. In Helmke, G., Levitsky, S. (eds.) *Informal Institutions and Democracy, Lessons From Latin America*, 106–124. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Treisman, D. (2007) What Have We Learned About the Causes of Corruption From Ten Years of Cross-National Empirical Research? *Annual Review of Political Science*, 10, 211–244.

- Tzelgov, E. (2011) Communist successor parties and government survival in Central Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 50(4), 530–558.
- Van Cott, D. L. (2003) Institutional Change and Ethnic Parties in South America. *Latin American Politics and Society*, 43(2), 1–39.
- Viterna, J., Fallon, K. M., Beckfield, J. (2008) How Development Matters. A Research Note on the Relationship Between Development, Democracy and Women's Political Representation. *International Journal of Comparative Sociology*, 49(6), 455–477.
- Warwick, P. V. (1990) *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wigell, M. (2008) Mapping 'Hybrid Regimes'. Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization*, 15(2), 230–250.

CZECH POLITICAL SCIENCE REVIEW

Editorial Board /

Jan Němec (Editor-in-Chief), Štěpán Drahokoupil (Executive Editor)
Ladislav Cabada, Vladimíra Dvořáková, Vlastimil Fiala, Vít Hloušek, Michal Kubát,
Zdenka Mansfeldová, Jan Outlý, Blanka Říchová, Lukáš Valeš, Milan Znoj

Editorial Advisory Board /

Marek Bankowicz (Krakow), Peter Bugge (Aarhus), Seán Hanley (London), Petr
Kopecký (Leiden), Alenka Krašovec (Ljubljana), Kevin Deegan-Krause (Detroit),
Darina Malová (Bratislava), Françoise Mayer (Prague), Jacques Rupnik (Paris),
Dieter Segert (Vienna), Jacek Sroka (Wroclaw), Tom Thieme (Chemnitz)

The journal is published since 1994 twice a year (Summer, Winter).

Price of single issue 150 CZK, annual subscription 300 CZK

Subscription order /

www.cspv.cz/index.php/en/czech-political-science-review/on-line-order

Information for authors / www.cspv.cz/index.php/en/czech-political-science-review

The journal is provided to the editorial boards of the International Political
Science Abstracts – Documentation Politique Internationale and The Central
European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH), it is also included
in the databases EBSCO Political Science Complete, C.E.E.O.L. and ProQuest
Political Science. The journal is indexed in the ERIH Plus database.

The journal is published by the Czech Political Science Association
W. Churchill sq. 4, 130 67 Prague 3, Czech Republic

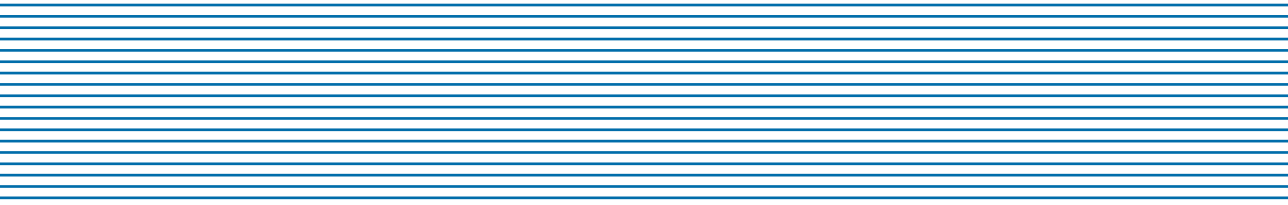
www.cspv.cz

E-mail: nemecj@vse.cz

The journal is financially supported by
the Academy of Sciences of the Czech Republic.

Registration number of the Ministry of Culture of the Czech Republic / MK ČR E 6999

ISSN 1211-0353

Politologická revue je odborný recenzovaný časopis zaměřený
na původní příspěvky českých i zahraničních autorů,
zprávy z vědeckého života a recenze nových knih.

The Czech Political Science Review is academic peer-reviewed
journal of political science mainly focused on original academic
contributions of both Czech and foreign authors.